

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«СТРАТЕГІЯ БАНКУ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
(ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ»**

кваліфікаційна робота

здобувача освітнього ступеня «магістр»

КОСТИВА Степана Степановича

2 курсу денної форми навчання

спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

ОПП «Фінансова розвідка»

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент

ВИСОЦЬКА Інна Борисівна

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент

КОВАЛІВ Володимир Мирославович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«31» січня 2022 р., протокол № 8

завідувач кафедри фінансів та обліку,

_____ МЕЛЬНИК С.І.

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки
Кафедра фінансів та обліку
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
фінансів та обліку
_____ Степан МЕЛЬНИК
«01» листопада 2021 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

КОСТИВА Степана Степановича

1. Тема роботи Стратегія банку із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом
керівник роботи ВИСОЦЬКА Інна Борисівна, кандидат економічних наук, доцент
затверджені наказом ЛьвДУВС від «28» жовтня 2021 р. №327
2. Строк подання здобувачем освітнього ступеня «магістр» роботи «31» січня 2022 р.
3. Вихідні дані до роботи Нормативні та законодавчі документи з питань запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів; літературні джерела з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; статистичні матеріали.
4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити) Дослідити сутність, причини поширення та наслідки легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом з використанням банківських установ, розкрити основні схеми та методи відмивання злочинних доходів через банки, вивчити нормативно-правове забезпечення здійснення фінансового моніторингу банківськими установами; провести оцінку масштабів поширення легалізації злочинних доходів з використанням банківських установ, проаналізувати результативність діяльності Національного банку України як суб'єкта державного фінансового моніторингу; проаналізувати систему фінансового моніторингу ПАТ «АТ «Південний», розробити рекомендації щодо розробки стратегії запобігання та протидії відмивання злочинних доходів та запропонувати заходи формування системи управління легалізаційними ризиками банку.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків) Етапи злочинного економічного циклу; існуючі моделі відмивання (легалізація) злочинних коштів, модель відмивання готівкових злочинних доходів; модель відмивання злочинних доходів у безготівковій формі; питома вага суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що перебувають на обліку у Держфінмоніторингу; кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції; кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції від банківських та небанківських установ; етапи розробки, обґрунтування та реалізації антилегалізаційної стратегії банківської установи; основні етапи управління легалізаційними ризиками банківської установи; алгоритм управління легалізаційними ризиками банківської установи

АНОТАЦІЯ

КОСТИВ С.С. Стратегія банку із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо розробки антилегалізаційної стратегії банківської установи. Визначено сутність, причини поширення легалізаційних процесів у банківській системі. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо протидії легалізації злочинних доходів банками. Здійснено аналітичну оцінку поширення легалізації злочинних доходів з використанням банків. Розроблено рекомендації щодо розробки антилегалізаційної стратегії банку та формування системи управління легалізаційними ризиками банку.

Ключові слова: легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, типові схеми відмивання коштів банками, антилегалізаційна стратегія, управління ризиками відмивання злочинних доходів.

ANNOTATION

KOSTIV S.S. The bank's strategy to prevent and combat money laundering. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

Qualification work is devoted to the study of theoretical foundations and practical recommendations for the development of legalization strategy of the banking institution. The essence and reasons for the spread of legalization processes in the banking system are determined. The regulatory framework for combating money laundering by banks is analyzed. An analytical assessment of the spread of money laundering using banks has been made. Recommendations for the development of the bank's anti-legalization strategy and the formation of the bank's legalization risk management system have been developed.

Key words: money laundering, standard money laundering schemes, anti-money laundering strategy, money laundering risk management.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	8
1.1. Визначення сутності поняття «легалізація злочинних доходів», причин її поширення та наслідки для економіки	8
1.2. Типологізація відмивання злочинних доходів з використанням банківських установ	15
1.3. Правові основи запобігання та протидії банківськими установами відмиванню злочинних доходів	22
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. МАСШТАБИ ВІДМИВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ	26
2.1. Оцінка динаміки інформування банківськими установами Держфінмоніторингу України про підозрілі фінансові операції	26
2.2. Аналіз застосування НБУ заходів впливу до банківських установ, які порушили антилегалізаційне законодавство	31
2.3. Аналіз діяльності ПАТ «Південний» у сфері запобігання легалізації «брудних» коштів	37
Висновки до розділу 2	41
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ БАНКУ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	42
3.1. Особливості формування стратегії банку із запобігання відмиванню злочинних доходів	42
3.2. Напрями вдосконалення системи управління легалізаційними ризиками банківської установи	48
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Трансформаційні зміни в економіці, соціально-економічна нестабільність, високий рівень корупції та тіньової економіки створюють умови для нагромадження значних обсягів злочинних доходів, які в подальшому легалізуються через фінансову систему країни. Банківські установи найчастіше використовуються з метою легалізації злочинних доходів. Залучення банківської установи до відмивання «брудного» капіталу несе серйозну загрозу. За порушення антилегалізаційного законодавства НБУ, як регулятор, застосовує до банку заходи впливу, установа втрачає довіру клієнтів і, як наслідок, знижується рівень прибутковості та платоспроможності установи. Для банківських установ важливим є питання розробки заходів щодо оцінки та мінімізації ризиків легалізації «брудних» грошей та стратегії запобігання та протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом.

Питання запобігання та протидії легалізації злочинних доходів були предметом дослідження О. Бандурко, О. Барановський, Л. Доля, О. Користін, С. Чернявський та інші. Дослідження ризиків використання банківських установ з метою відмивання «брудних» коштів досліджували А. Бойко, І. Воробйов, С. Дмитров, О. Кузьменко, Є. Мордань, П. Ревенкова, І. Семенген та інші. Не беручи до уваги наявність значної кількості публікацій з досліджуваної проблематики, питання розробки стратегії банку із запобігання та протидії відмивання злочинних доходів є мало дослідженим і потребує поглибленого вивчення.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались дані Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України, нормативно-правова база, літературні джерела, а також дані мережі Інтернет.

Мета і завдання дослідження. Метою написання кваліфікаційної роботи є проведення глибокого теоретичного дослідження та розробка практичних

рекомендацій щодо розробки стратегії банку із запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів. Задля досягнення поставленої мети у роботі ставилися та вирішувалися такі завдання:

- розкрити сутність поняття «легалізація» злочинних доходів;
- виокремити основні схеми, методи та моделі легалізації «брудних» коштів із використанням банківських установ;
- вивчити існуючу нормативну-правову базу протидії відмиванню коштів банківською системою держави;
- проаналізувати поширення легалізаційних процесів у банківській сфері;
- оцінити результативність діяльності НБУ, як суб'єкта державного фінансового моніторингу;
- розробити рекомендації щодо розробки та реалізації стратегії запобігання використанню банку з метою легалізації;
- запропонувати заходи із формування системи управління ризиками легалізації злочинних доходів.

Об'єктом дослідження є банківська система України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні рекомендації щодо розробки стратегії банківської установи із запобігання та протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи а проведені дослідження використовувались такі методи наукового пізнання: при дослідженні поняття «легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом» використовувався метод систематизації; для описування схем та моделей відмивання коштів із використанням банківських установ використовувався метод ідеалізації; при вивченні надходження повідомлень про підозрілі фінансові операції та оцінці результативності діяльності НБУ застосовувався методи економічної статистики, при побудові діаграм та рисунків – графічний метод, при формулюванні висновків – метод узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів:

– запропоновано розглядати «легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом» через призму множинного характеру її прояву. Запропоновано розглядати «легалізацію» як процес, як дію, як економічний злочин, як загрозу національній безпеці, як джерело фінансування терористичної діяльності.

Основний зміст роботи. Перший розділ кваліфікаційної роботи присвячено проведенню теоретичного дослідження особливостей легалізації злочинних доходів через банківську систему. Особливу увагу було приділено розкриттю основних моделей та схем відмивання коштів з використанням банківських установ.

У другому розділі проведено ґрунтовний аналіз масштабів поширення легалізації у банківській сфері та інформування банками Держфінмоніторингу України про підозрілі фінансові операції. Окремо досліджувались результати діяльності НБУ як суб'єкта державного фінансового моніторингу.

Третій розділ описує процедуру розробки банківської стратегії із запобігання відмиванню коштів та розробки на базі вказаної стратегії системи управління легалізаційними ризиками.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 найменувань на 6 сторінках) та додатку. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок, із них основний текст – 61 сторінка, які містять 8 таблиць та 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Визначення сутності поняття «легалізація злочинних доходів», причин її поширення та наслідки для економіки

В сучасних умовах розвитку нашої країни відбувається трансформація економіки, збільшується кількість грошей злочинного походження. Власники незаконно нажитого капіталу намагаються його легалізувати. Масштаби поширення легалізаційних операцій є значними, тому питання протидії легалізації злочинних коштів та активів є питанням національної безпеки.

Вперше термін «легалізація (відмивання) грошей» був застосований у 1980-х роках у США при відмиванні грошей, отриманих від продажу наркотичних засобів, і відноситься до процесу перетворення незаконних грошей на законні активи. У науковому середовищі запропоновано багато підходів до розуміння поняття «легалізація (відмивання) коштів. Комісія по боротьбі із організованою злочинністю, сформована при Президентові США дає таке формулювання: «Легалізація (відмивання) коштів – процес, який допомагає приховати незаконне походження або незаконного використання доходів, які приховуються таким чином, щоб надати коштам виду здобутих законний спосіб» [4]. В.Г. Складенко вказує, що термін «легалізація» запозичених слів з французької мови (фр. legal – законний) і походить від латинського legalis «правовий, законний», утворений від lex (legis) «закон, правова норма» [11]. У словниках української мови «легалізація» трактується як надання юридичної сили, легалізація або перехід до правового статусу [3]. Подібне формулювання міститься в словнику юридичних термінів [50]. У свою чергу, слово «відмивання» пояснюється як очищення когось чи чогось від бруду або як миття, відділення чогось від бруду [44].

У сучасній науковій літературі існують різні підходи до поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Єдиного значення цього терміну в науковій літературі немає. Загалом за змістом цього поняття можна виділити наступні підходи (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до поняття «легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом»

Автор, джерело	Визначення поняття
<i>Легалізація як процес</i>	
В.М. Попович [34]	Легалізація – це процес впровадження сірого капіталу в легальну сферу господарської діяльності з метою його легітимного накопичення, тобто отримання «очищеного доходу» або «відтвореного додаткового фіктивного доходу»;
П. Ліллі [52]	Відмивання грошей – це процес, який допомагає приховати автентичність «брудних» грошей, набутих незаконною діяльністю, та доказів приналежності грошей злочинцям трансформується таким чином, що такі кошти стають плодом цілком легітимних організацій (джерел)
А. Суєтін [46]	Легалізація – це процес, за допомогою якого великі суми грошей, отримані незаконним шляхом, наприклад, внаслідок торгівлі наркотиками або іншого тяжкого злочину, набувають форми легальних, законних джерел
<i>Легалізація як певний вид діяльності</i>	
В.М. Корнієнко [22]	Легалізація незаконно одержаних грошей та майна – незаконні (злочинні) дії, вчинені шляхом різноманітних маніпуляцій з брудним капіталом, внаслідок чого воно набуває статусу законного
<i>Легалізація як сукупність дій та операцій</i>	
О.В. Столярський [45]	Відмивання грошей – сукупність послідовних і логічних дій, які за своїм змістом є операціями з доходами злочинного походження їх власником або його довіреними особами у фінансовій та банківській системі однієї чи кількох країн з метою приховування реальних джерел цих доходів, надаючи їм юридичний вигляд
П.П. Андрушко [1]	Відмивання грошей – дії, спрямовані на приховування або приховування незаконного походження майна чи іншого майна чи володіння, прав на це майно чи майно, їх походження, місцезнаходження, переміщення, а також на придбання, володіння чи користування коштами чи іншим майном. майно, за умови, що особа знає про кримінальне правопорушення, вчинене з метою надання законного вигляду володінню, користування чи розпорядженню таким доходом
Л.М. Доля [9]	Легалізація грошей та іншого майна, набутого злочинним шляхом, - це здійснення різноманітних економічно значущих дій з таким іншим майном
<i>Легалізація як переведення, перетворення, трансформація приховування джерела отримання доходів</i>	
С.О. Синяньський [43]	Відмивання доходів, одержаних незаконним шляхом, як надання правомірного вигляду володінню, користуванню чи розпорядженню грошовими коштами або іншим майном, придбаним свідомо незаконним шляхом
<i>Легалізація як процес інвестування в легальну економіку</i>	
Н.М. Мироненко [26]	Легалізація – це інвестування або передача коштів, набутих злочинним шляхом, з метою приховування джерел доходу
С. Боуден [51]	Відмивання грошей – це процес, за допомогою якого злочинні доходи маскуються під законні, щоб злочинці могли використовувати їх у своїй майбутній діяльності
І. Одех [53]	Відмивання грошей – процес інтеграції злочинних доходів у легальний потік фінансової торгівлі, що створює своєрідне легальне походження незаконних коштів

Джерело: складено автором

Підсумовуючи викладене, пропонуємо такі підходи до розуміння легалізації (відмивання) злочинних доходів:

- легалізація-процес: легалізація злочинних доходів – сукупність дій щодо формування законного джерела доходу, отриманого в результаті незаконної діяльності (виробництво та збут наркотичних засобів, крадіжка, вимагання тощо) та/або порушення законодавчих актів (шахрайство, корупція тощо), що включає низку фінансових і нефінансових операцій та залучення третіх осіб (конвертаційних центрів);

- легалізація-діяльність: легалізація незаконно отриманих доходів – це діяльність злочинних груп або суб'єктів господарювання щодо здійснення операцій фінансового та нефінансового характеру, що дають змогу утворити законне джерело доходів осіб або груп осіб, придбаних як внаслідок незаконної (злочинної) діяльності, крадіжки, вимагання тощо) та/або внаслідок порушення законодавства (шахрайство, корупція тощо);

- легалізація – загроза національній безпеці: легалізація злочинних доходів – це суспільно небезпечна діяльність особи або групи осіб у зв'язку з фінансовими операціями (далі – ФО) злочинних груп або осіб, які одержали злочинні доходи, що призводить до ризику фінансування тероризму та іншої незаконної діяльності, посилює тінізацію економіки та призводить до соціальної нерівності;

- легалізація – джерело фінансування тероризму: легалізація злочинних доходів – процес, наслідком якого є формування фінансових ресурсів, які можуть бути джерелом фінансування терористичних операцій;

- легалізація – економічний злочин: легалізація злочинних доходів – вид економічної злочинності, що складається із сукупності заборонених ФО і нефінансових операцій, що здійснюються особою або групою осіб з метою формування легального джерела злочинних доходів.

У сукупності запропоновані нами визначення свідчать про множинний характер процесу легалізації (відмивання) злочинних доходів.

Розглядаючи феномен легалізація злочинних доходів, беручи до уваги його соціальну зумовленість, необхідно мати на увазі, що цей феномен по-різному проявляється у різних країнах здебільшого у період реформ і пов'язаних з ними періодів економічних криз. Її соціальну небезпеку необхідно оцінювати в поєднанні з іншими критичними ознаками, визначаючи, наскільки відмивання незаконно отриманих доходів стимулює появу та розвиток окремих видів та форм організованої злочинності, корупційних злочинів, тіньової економіки, фінансового шахрайства тощо. Як вважає В. Краліч, це і є проявом технологічності відмивання злочинних доходів, оскільки вжиття заходів впливу на цей незаконний процес створить змогу здійснювати вплив на ті злочинні, суспільно небезпечні явища, з якими пов'язана легалізація злочинних доходів [23].

В пострадянських країнах, в цілому, та у Україні, зокрема, на початку 1990-х років сформувалися чинники, які сприяють переходу від адміністративно-командної економіки до ринкової економіки. Саме цей період характеризується зміною суспільно-політичного ладу, тобто спостерігалася якісна зміна економічних відносин у суспільстві та способу життя громадян. В результаті відбулося перетворення від однієї системи до іншої, заснованої на суттєвих змінах відносин власності, лібералізації господарської діяльності. Водночас для цього періоду характерним є зменшення ролі держави у сфері регулювання економічних процесів, послаблення державного контролю, невідповідність законодавчої діяльності потребам держави та державного контролю з точки зору відстоювання інтересів держави та громадян. Неналежний контроль з боку держави сприяє зростанню злочинності в економічній діяльності, у тому числі «відмивання грошей», відтоку капіталу за межі країни, розширення економічного потенціалу злочинних угруповань і, як наслідок – порушення збалансованої економічної системи, підризу економічної системи та соціального балансу. Це стало причиною до розшарування суспільства за матеріальною ознакою, за рівнем доходів. Як наслідок почали спостерігатися випадки асоціальної

поведінки, поширення ненависті до осіб іншого соціального прошарку, загострення незаконної протидії між соціальними групами. Відсутність грамотних соціальних реформ стала причиною збідніння значної частини населення. За таких умов, тобто за умов незаконного збагачення окремих осіб, у країні виник різкий соціальний дисбаланс, який став поштовхом до зростання злочинності.

Як наслідок такого соціально-економічного дисбалансу, відбулося значне зростання рівня тіньової економіки. Саме тіньова економіка є основним виробником і споживачем «брудного» капіталу. На початковій фазі переходу до ринкової економіки, революційних змін у системі управління та економічних відносин, процес розподілу капіталу та засобів виробництва не міг не спровокувати зростання нелегального тіньового сегмента економіки. На думку окремих вчених, тіньова економіка пом'якшила падіння офіційного ВВП та створили умови для виживання бідних верств населення. Проте чим більшими були темпи зменшення ВВП, тим більше економіка переходила у тінь.

Розширення тіньової економіки нерозривно пов'язане із відмиванням (легалізацією) незаконно отриманих коштів. Для цього є дві причини: по-перше, тіньова економіка є замовником необлікованих коштів, по-друге, тіньова економіка, водночас, є і найбільшим виробником нелегальних доходів. Тіньова економіка стимулює збільшення масштабів відмивання злочинних доходів. Злочинна або ж незаконна діяльність, у результаті якої створені доходи, не підпадає під дію економічних законів і принципів. Отримані у незаконний спосіб кошти та капітали використовуються для придбання товарів та послуг і у такий спосіб вводяться в легальний господарський оборот, що у свою чергу викликає дисбаланс і проявляється у зростанні цін, підвищенні темпів інфляції тощо.

Таким чином, виконуючи свою специфічну функцію, відмивання грошей стає механізмом, який поєднує легальну та нелегальну економіку. Основним аргументом є те, що офіційна та нелегальна економіка існують у

симбіозі, а зв'язок між ними – процес відмивання грошей. Якби не було відмивання грошей, нелегальна економіка страждала б від нестачі ресурсів. З цього приводу, на думку автора, вірно протилежне твердження – у разі поглинання офіційною економікою нелегальної попиту на відмивання грошей не було б.

Крім того, на нашу думку, легалізація доходів полегшує ранжування економічної діяльності, яка варіюється від майже незаконної до злочинної. Структурний аналіз злочинної економічної діяльності дозволяє виділити фази (етапи), які постійно повторюються, що притаманні конкретному змісту кожної систематично здійснюваної злочинної діяльності у сфері економіки. Структура кримінального економічного циклу наведена на рис. 1.1.

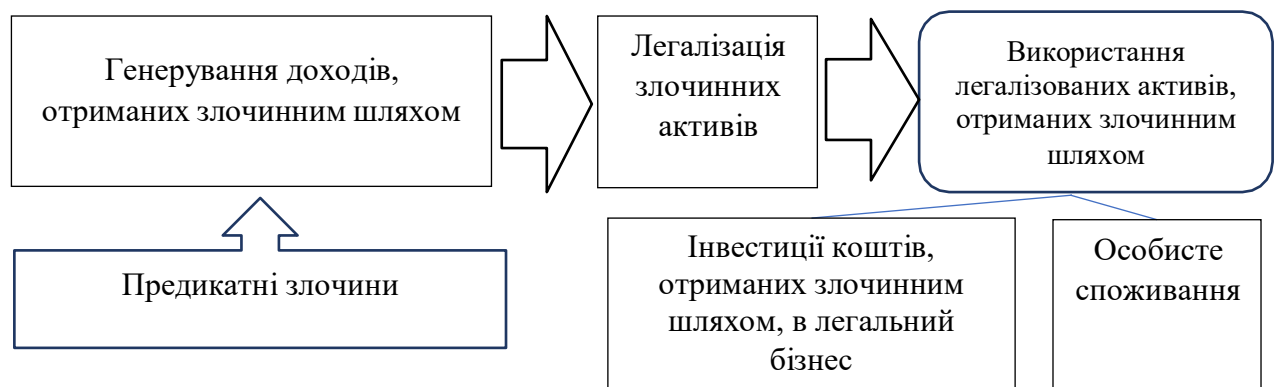

Рис. 1.1. Етапи злочинного економічного циклу

Джерело: розроблено автором за [29]

Основними етапами цієї моделі є: створення злочинного доходу, легалізація чи відмивання злочинних активів, споживання, проникнення їх у легальний бізнес та інвестування активів, набутих злочинним шляхом. Процес послідовної зміни окремих фаз, необхідних для здійснення та постійного оновлення злочинної економічної діяльності, визначається поняттям злочинного економічного циклу.

Одержання доходу від злочинності – це етап злочинного економічного циклу, змістом якого є отримання прибутку в результаті злочинної (суспільно небезпечної) господарської діяльності, вчинення злочинних дій у сфері економіки. Легалізація злочинних активів – це фаза злочинного економічного

циклу, змістом якої є фінансові операції, спрямовані на забезпечення набутих злочинним шляхом засобів ознак легальних засобів. Використання легалізованих злочинних активів – це фаза злочинного економічного циклу, яка включає споживання, інвестування злочинних активів, тобто використання легалізованих активів для відновлення та розширення злочинної організації, проникнення в легальний бізнес (використання легалізованих злочинних засобів).

Отже, відмивання «брудного» капіталу є серйозною загрозою економічній безпеці держави, в цілому, та окремим громадянам та суб'єктам господарювання. У легальну економіку проникають різноманітні форми злочинної діяльності: псевдоконтрактами, операціями, які пов'язані із впровадженням фіктивних безготівкових розрахунків (операції з використанням різних комбінацій підроблених платіжних документів, переказних векселів тощо) та капіталом кримінального походження.

За таких умов межа між псевдопідприємницькою діяльністю та легальною фінансово-господарською діяльністю стирається. Таким чином, обіг таких злочинних або незаконно отриманих коштів капіталів за легальними економічними схемами не означає, що вони працюють на офіційну (легальну) економіку. Легалізовані злочинні кошти руйнують легальну економіку: отримуючи доступ до легальних фінансово-економічних технологій, злочинні угруповання шляхом шантажу, погроз, підкупу залучають найталановитіших фахівців у певній сфері соціально-економічної діяльності, з їх допомогою розвиваються більш складні та небезпечні схеми кримінального фінансово-господарського промислу, які ведуться через їх «бізнесові» структури, створюються подібно до офіційних, організаційно-правових форм бізнесу.

Економічна злочинність зростає із злочинними угрупованнями, а діяльність таких організованих злочинних угруповань виходить на макрорівень. Поширення технологія у фінансову сферу дає змогу розширити географію їх реалізації, що впливає на виявлення та переслідування такої

протиправної діяльності. Водночас зарубіжний досвід свідчить, що відмивання грошей є найбільш вразливою фазою розкриття економічних злочинів для правоохоронних органів.

Більшість економічно розвинених країн мають законодавчу базу, яка регулює здійснення заходів боротьби із відмиванням незаконно отриманих грошей, взаємодію вітчизняної антилегалізаційної системи та правоохоронних органів, а також відповідні вимоги щодо обмеження банківської та ділової таємниці.

1.2. Типологізація відмивання злочинних доходів з використанням банківських установ та схеми його виявлення

Упродовж останніх десятиліть спостерігаємо залученням банківських установ до процесу відмивання коштів у результаті прямої чи опосередкованої участі банку в легалізаційних схемах, використання чи розпорядження коштами шляхом надання послуг клієнтам з непрозорими власниками чи непрозорими джерелами походження капіталу.

Сьогодні існує багато різноманітних форм і методів відмивання грошей, найпоширенішими з яких є: смерфінг (структурування готівкових операцій), використання кореспондентських відносин між банками, переказ грошей, набутих злочинним шляхом, за кордон, контрабанда, використання фіктивних компаній, біржові операції, транзитні рахунки, використання підставних осіб, використання кредитних карток, незаконне використання прогалин у законодавстві [16, с. 10–13]. Також наразі можна виокремити чотири основні моделі відмивання грошей, поділ на етапи яких є досить умовним, оскільки залежить від конкретних схем, які використовують злочинці (рис. 1.2) [24].

Як правило, процес відмивання грошей складається з кількох етапів. Перший етап – залучення коштів, метою якого є збір коштів, які складаються

з доходів від власної легальної та незаконної діяльності злочинців та внесків третіх осіб. На другому етапі кошти вводяться у фінансову систему держави шляхом сплати на поточні рахунки неприбуткових організацій-посередників, які займаються фінансуванням терористичних організацій (благодійні фонди, громадські організації, засновані з метою виконання псевдогромадських цілей та завдань) [24].

Моделі відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом			
Двофазна модель	Трифазна модель	Чотирифазна модель	Чотирисекторна модель
Обмін готівкових грошей на купюри іншого номіналу	Територіальне відмежування злочинних коштів від місця їх походження	Перерахунок готівкових коштів на рахунки підставних осіб	Внутрішнє «відмивання» коштів в країні основного злочину
Введення коштів у легальний бізнес	Маскування джерела походження злочинних доходів за допомогою ФО	Скупка банківських платіжних документів та цінних паперів	Підготовка до контрабанди злочинних коштів в країні основного злочину
	Надання коштам видимості легальних коштів	Приховування слідів злочину	Введення грошей в легальну сферу в країні відмивання
		Інвестування злочинного капіталу у прибуткові галузі та сфери бізнесу	Інвестування в легальну економіку в країні «відмивання» злочинних коштів

Рис. 1.2. Моделі відмивання (легалізація) злочинних коштів

Джерело: складено автором на основі [29]

Фаза розміщення значних сум готівки є найслабшою для злочинців у процесі відмивання грошей, оскільки на цій фазі найлегше виявити отримані злочинним шляхом кошти. Сучасним способом розміщення готівки є використання мобільних терміналів, телекомунікаційних систем та платіжних систем через Інтернет.

Залежно від місця розташування посередника та кінцевого одержувача коштів на третьому етапі кошти перераховуються іншим посередникам, розташованим безпосередньо на місці терористичної діяльності, з

подальшою їх деперсоніфікацією, що дозволяє використовувати кошти без обмежень та відмежовано від їх джерела.

При обслуговуванні юридичних осіб найбільш ризикованими для банку з точки зору ймовірності причетності до процесів відмивання коштів та фінансування тероризму можна вважати перекази грошей, касове обслуговування та операції клієнтів з непайовими цінними паперами; інкасація, акредитиви та банківські гарантії несуть значно менший ризик; мінімальний ризик – депозити, платіжні проекти та кредитування [17].

При обслуговуванні фізичних осіб підвищеним ризиком для банку з точки зору залучення до процесів відмивання коштів та фінансування тероризму є операції за рахунками, операції з готівкою в іноземній валюті, банківськими картками та дорогоцінними металами; депозити та кредити є менш ризикованими; а операції з банківськими чеками несуть мінімальний ризик [29].

Підвищений ризик залучення до відмивання коштів мають рахунки лоро та ностро, операції з банкнотами та операції з дорогоцінними металами в обслуговуванні кредитних установ; менш ризикованими вважаються конвертація, депозити та міжбанківське кредитування; операції репо та своп несуть мінімальний ризик.

Для боротьби з відмиванням грошей недостатньо лише дотримання банками вимог законодавства. І самі банки повинні бути зацікавлені у запобіганні використанню своїх рахунків для відмивання грошей та зниженні ризиків, щоб уникнути штрафних санкцій з боку регуляторів. З огляду на це, виокремлення моделей відмивання грошей через банківські установи є надзвичайно важливою для банків. Виокремлення типових моделей легалізації коштів дасть можливість вибору контрстратегії банку та розробити методи управління легалізаційними ризиками.

Легалізація злочинних активів є дуже складним і тривалим процесом. Оскільки ця діяльність розвивалася та вдосконалювалася протягом століть, сьогодні існує багато різних форм і методів відмивання грошей [29], але всі

вони засновані на розподілі неправомірних доходів на готівкові та безготівкові, що фактично визначає сукупність способи надати їм легальний вигляд. Розглянемо моделі відмивання грошей з використанням готівки та безготівкових грошей.

Незважаючи на зниження готівкового грошового обігу в Україні за останні роки, його розмір залишається досить високим порівняно з іноземними країнами [14], що визначається попитом на фінансові операції з метою відмивання коштів за допомогою готівки (рис. 1.3) [49].

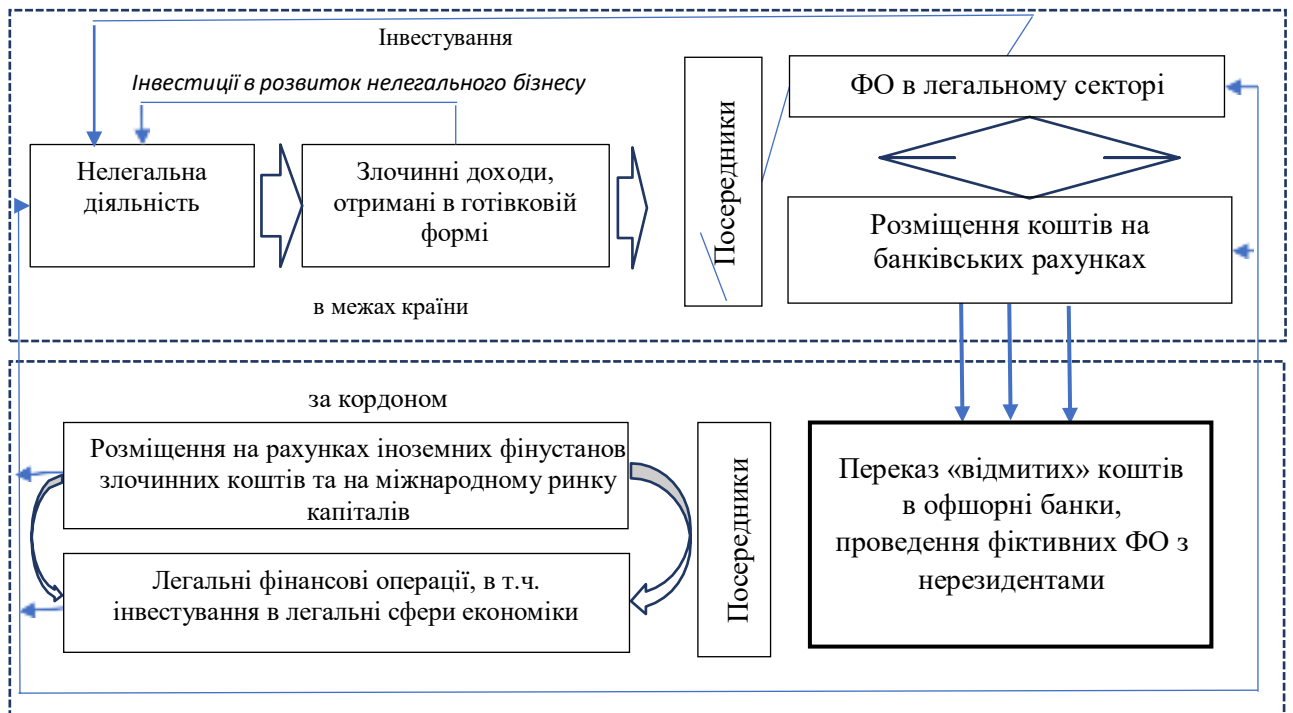

Рис. 1.3. Модель відмивання готівкових злочинних доходів

Джерело: складено автором за даними [49]

Основною причиною, чому зловмисники зосереджуються на використанні готівки у злочинних схемах, є неможливість встановлення схем її використання, наявність переказів безготівкових коштів у готівку та їх переміщення між учасниками таких схем. Ці операції не вимагають зусиль злочинців для обробки великої кількості документів або фактичної доставки товарів, робіт чи послуг [42]. А використання банківських установ необхідне зловмисникам для залучення незаконних коштів за кордоном, якщо вони не можуть інвестувати готівку в легальний сектор економіки. У цьому випадку залишення нелегального доходу в країні на більш тривалий період часу

значно підвищує ризик встановлення зв'язку між предикатом і власником коштів.

На наступному етапі, після вчинення предикатного злочину – розміщення злочинних доходів у банківській системі, злочинці здійснюють такі дії, як: структурування готівкових операцій; фальсифікація документів з метою приховування джерел незаконних доходів та їх власників; використання винятків у законодавстві та нормативно-правових актах, врегулювання незаконної діяльності відповідно до закону; застосування міжбанківського переказу та переказу коштів банкам-кореспондентам; відкриття колективних рахунків, які формуються за рахунок невеликих вкладів різних осіб; переказ коштів в іноземній валюті; встановлення контролю злочинної організації над легальною фінансовою установою, через яку потім здійснюється відмивання; додавання злочинних коштів до доходів офіційного підприємства, установи; створення власних фіктивних компаній, які прикривають злочинну діяльність легальним бізнесом; маніпулювання цінами при продажу товарів [12]; купівля банківських облігацій, цінних паперів на пред'явника на суму, меншу за суму, на яку ідентифіковано клієнта [17].

Далі через міжнародні ринки боргового капіталу та ведення бізнесу в легальному секторі іноземних економік, використовуючи перекази через офшорні центри, електронні перекази, перекази для оплати фіктивних рахунків за послуги фіктивних іноземних компаній, злочинні гроші набувають легальної форми та можуть інвестуватись в легальних секторах економіки або розміщені на рахунках в іноземних банках.

Дещо інші способи та схеми надання легального вигляду застосовуються до злочинних доходів у безготівковій формі (рис. 1.4).

Серед найпоширеніших злочинів, які призводять до незаконних безготівкових доходів, є шахрайство, розкрадання та зловживання службовим становищем за участю державних службовців та великих компаній. Враховуючи це, основною характеристикою даної моделі є те, що

при здійсненні легальної діяльності незаконний дохід створюється внаслідок неправомірного одержання коштів в результаті шахрайства, розкрадання та зловживання службовим становищем, а також розкрадання коштів з банківських рахунків.

Після розкрадання коштів з банківських рахунків використовується або переказ доходів, одержаних злочинним шляхом, готівкою, або їх переказ за кордон.

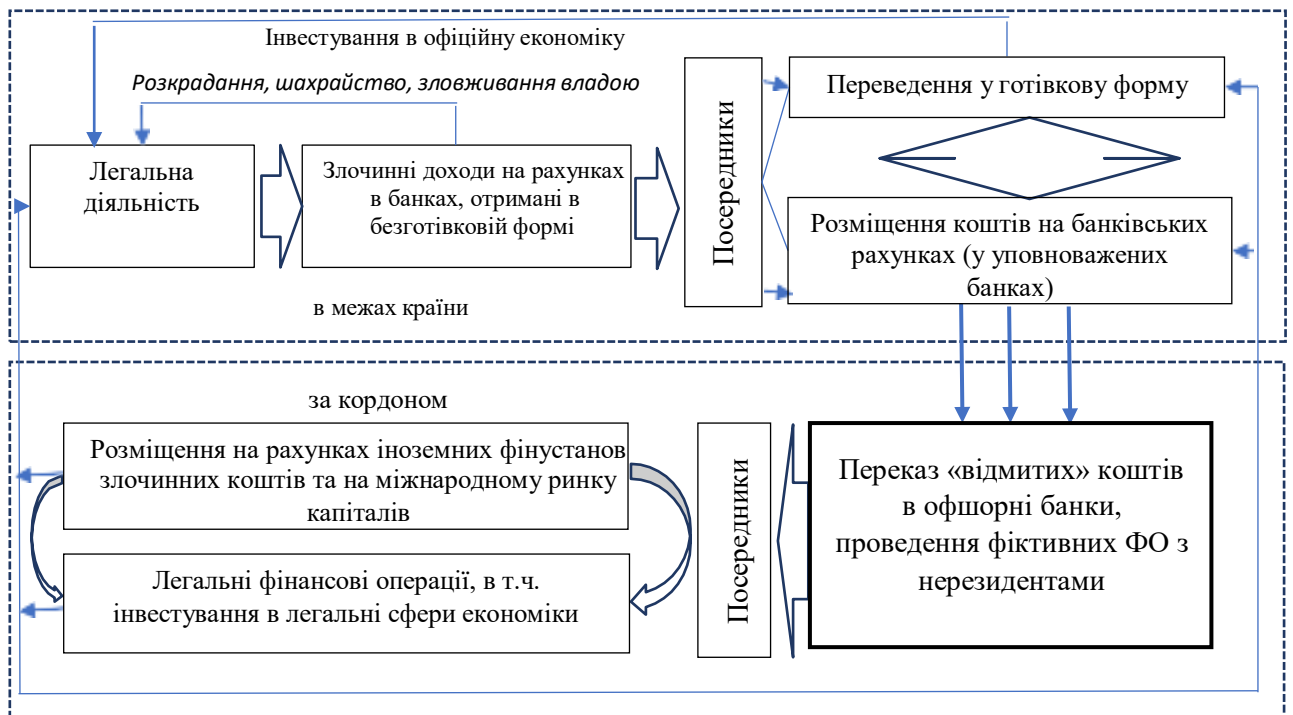

Рис. 1.4. Модель відмивання злочинних доходів у безготівковій формі

Джерело: складено автором за даними [29]

У готівкову форму злочинні доходи, як правило, перетворюються за допомогою конвертаційних центрів, для яких схеми вилучення різноманітні – це схеми, що використовують «сміттєві» цінні папери, послуги «псевдостраховання», укладання договорів за договірними зобов'язаннями, яких немає, з подальше зняття готівки з банку тощо. Таким чином, доходи, одержані злочинним шляхом, набувають легальної форми з подальшою можливістю інвестування в легальний сектор економіки.

Альтернативним способом використання банківського сектору для відмивання грошей є їх переказ за кордон та відмивання за допомогою офшорних зон та фіктивних операцій з нерезидентами. Як правило, така

легалізація відбувається шляхом зовнішньоекономічних операцій, при яких кошти перераховуються за кордон на підставі фіктивних імпорتنих контрактів («псевдоімпорт»). Частина вивезеного тіньового капіталу згодом повертається в країну у вигляді іноземних інвестицій, які спрямовуються на підтримку та розширення бізнесу, що приносить легальний дохід. Більшість із цих операцій охоплюють фіктивні компанії та фірми, розташовані в офшорних зонах.

На основі аналізу представлених моделей відмивання коштів можна зробити висновок, що найбільшими ризиками для банківських установ при обслуговуванні юридичних осіб є операції з переказу готівки, операції з непайовими цінними паперами та касове обслуговування; в обслуговуванні фізичних осіб - операції з переказу грошей, у тому числі валютних, операції з банківськими картками та рахунками. Тому банківські установи мають бути дуже обережними у своїй діяльності, а також використовувати у своїй діяльності досить поширені за кордоном внутрішні інструменти: «знай свого клієнта», використовувати для ідентифікації клієнта та розуміння характеру діяльності, ідентифікації осіб, проводити оцінку відповідності угоди, яку клієнт хоче здійснити, суті своєї діяльності; і «знай своїх співробітників», що використовується при прийомі на роботу працівника, особливо на відповідальну посаду. За такого підходу банк створює власну базу даних про недоброзичливих співробітників, осіб, причетних до відмивання грошей чи інших фінансових шахрайств. Все це в свою чергу зменшить ризики використання банківського сектору для легалізації незаконно отриманих доходів.

У сучасних умовах легалізація незаконно отриманих доходів найчастіше здійснюється через банківські установи. Тому основою для забезпечення ефективності антилегалізаційної системи мають ґрунтуватися не лише міжнародні стандарти та вимоги правового та інституційного забезпечення, а й на розроблену систему внутрішнього контролю держави, Держфінмоніторингу. Також при формуванні такої системи внутрішнього

контролю банківською установою слід враховувати форми одержання злочинних доходів, що визначатиме подальший алгоритм протидії, а також внутрішньобанківські інструменти, ефективність яких доведена на практиці за кордоном. При цьому система внутрішнього контролю повинна не лише забезпечувати ефективний захист від уже прийнятих ризиків, а й бути завчасно активною, впливаючи на визначення конкретних видів діяльності банку.

1.3. Правові основи запобігання та протидії банківськими установами відмиванню злочинних доходів

Законодавчу базу України у сфері протидії відмиванню грошей можна згрупувати у дві підгрупи: акти міжнародних організацій та конференцій та національні нормативні акти.

Особливим блоком при аналізі законодавчих актів є міжнародні угоди, які ратифікуються у формі законів. Міжнародні угоди, ратифіковані Україною, підлягають суворому дотриманню Україною принципів і законодавчих норм міжнародного права. Ратифікації або приєднання є своєрідною згодою на обов'язковість міжнародних договорів. Оскільки Україна є правонаступником СРСР та УРСР в частині прав та обов'язків, особливо за міжнародними угодами, інші відповідні договори прирівнюються до міжнародних угод, затверджених Парламентом України. Основними такими міжнародно-правовими документами є: Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [19], Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [18], Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [27] та інші. Відповідно до ст. 9 Конституції України [20] чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Вітчизняне законодавство у антилегалізаційній сфері, відповідно до ст. 4 базового закону – Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі Базовий Закон), відноситься Конституція України, міжнародні угоди, ратифікацію яких надано Парламентом України, а також нормативно-правові акти, які були прийняті на виконання базового Закону [36].

Базовий Закон є загальним і системним законодавчим актом у антилегалізаційній сфері. Відповідно до преамбули, цей Базовий Закон має на меті захищати законні інтереси громадян, держави та суспільства, їх права, забезпечення належного рівня національної безпеки, що досягається завдяки визначення законного антилегалізаційного механізму [36].

До нормативно-правових актів України, які регулюють діяльність банків у антилегалізаційній сфері належать, зокрема, такі закони України: «Про банки і банківську діяльність» [35], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [41].

Урядові акти – нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України – є третьою складовою законодавства у антилегалізаційній сфері. Акти Уряду можуть бути використані для перерозподілу між державними органами визначених законом функцій і повноважень та для уточнення та роз'яснення положень закону. Акти Кабінету Міністрів України утворюють чисельну групу нормативно-правових актів, якими вони є сьогодні врегульовано важливі аспекти державної антилегалізаційної політики щодо. Акти Уряду в цій сфері можна згрупувати у такі групи: програмно-політичні акти (системно-організаційні) та процесуальні акти, тобто акти загального характеру.

До першої групи, до актів програмно-політичного характеру належать ті, що визначають політику держави у антилегалізаційній сфері. Це «Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації» [30] та щорічні плани заходів. Такі документи комплексно визначають, які дії необхідно вжити для вдосконалення національної системи запобігання та протидії легалізації злочинних доходів, встановлення осіб, які вчинили ці злочини, конкретні заходи та терміни їх здійснення.

Акти загального (процесуального) характеру – це акти, що приймаються урядом України на дотримання прямих вимог Закону: «Деякі питання організації фінансового моніторингу» [6], Про затвердження Порядку організації та координації роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу [39] та інші.

Підзаконні акти суб'єктів державного фінансового моніторингу (далі – СДФМ) вважаються підзаконними актами СДФМ та іншими нормативно-правовими актами у сфері протидії легалізації злочинних доходів.

Важлива ніша в регулюванні антилегалізаційної сфери належить нормативно-правовим актам, які відносять до групи підзаконних актів. Відповідно до положень Базового Закону, вагому частину нормативно-правових актів приймають СДФМ, для банківських установ – Національний банк України (далі – НБУ). До таких документів необхідно віднести такі: «Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» [37], «Положення про здійснення установами фінансового моніторингу» [38], Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) [33] та інші.

Сьогодні Україна має досить нову організаційно-правову базу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Проте подальша глобалізація світогосподарських відносин потребує її постійного оновлення. Адже повнота та якість організаційно-правового забезпечення державної політики щодо запобігання та протидії легалізації злочинних доходів є чинником, що впливає на ефективність роботи всієї національної антилегалізаційної системи.

Висновки до розділу 1

Відмивання злочинних доходів є системним і складним явищем. У науковій площині досі відсутнє єдине бачення щодо визначення цього поняття. Розглядати це явище можна як процес, діяльність, загрозу національній безпеці, економічний злочин. Але незважаючи на призму, через яку розкривається це явище, воно має негативне забарвлення. Відмивання коштів, отриманих в результаті злочинної діяльності підриває легальну економіку, виводить кошти з неї, стримує економічний розвиток. Загострює соціальні проблеми.

Банківські установи найчастіше використовуються зловмисниками з метою легалізації незаконних доходів. З метою розробки ефективних заходів протидії використанню банків з метою відмивання злочинних коштів доцільно узагальнити існуючі методи, способи відмивання коштів. Існує чимало схем відмивання «брудних» коштів. Вчені виокремлюють чотири основні моделі використання банків з метою легалізації. Проте, незважаючи на різноманітність відомих схем, всі вони зводяться до двох типів: використання незаконних готівкових коштів та коштів на банківських рахунках.

Підґрунтям для ефективної протидії та запобігання легалізаційних процесів є нормативно-правова база. Наявне законодавство у антилегалізаційній сфері можна розділити на міжнародні акти, ратифіковані Україною, та національні нормативно-правові акти. Водночас, національне законодавство можна умовно розподілити на Базовий Закон у антилегалізаційній сфері та закони, що регулюють інші сфери діяльності банків, акти Кабінету міністрів України, підзаконні акти суб'єктів державного фінансового моніторингу та інші акти. Зазначимо, що чинне національне законодавство відповідає рекомендаціям міжнародних організацій у антилегалізаційній сфері.

РОЗДІЛ 2

МАСШТАБИ ВІДМИВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

2.1. Оцінка динаміки інформування банківськими установами Держфінмоніторингу України про підозрілі фінансові операції

У сучасних умовах фінансовий моніторинг є обов'язковим для банківської діяльності в цілому та функціонування комерційного банку. В економіці багатьох країн добре відомий факт, що клієнти банківських установ відмивають злочинні доходи з використанням банківських рахунків. Щодо банків, то в сучасних умовах соціально-економічних реформ нашого суспільства, вони відіграють важливу роль у забезпеченні безперервного функціонування грошово-кредитної системи та всього господарського комплексу країни. Водночас реформування економіки за відсутності адекватного механізму контролю та захисту від злочинних впливів, недосконалість фінансового та банківського законодавства перетворили банківський сектор на один із найбільш залучених до відмивання злочинних доходів.

Поточна ситуація в банківській системі України свідчить про її подальшу криміналізацію. З метою особистого збагачення працівники банківських установ сприяють нецільовому використанню коштів представниками фінансування шахрайських схем, безпосередньо беруть участь у легалізації коштів, сприяють відтоку цінностей за кордон і, як наслідок, їх дії поглиблюють економічну кризу в країні. Не виключено, що ініціаторами сприяння відмиванню коштів незаконного походження є самі працівники кредитної організації. Окрім того спостерігається значне збільшення зацікавленості злочинців до банківських операцій, що можна

пояснити насамперед метою наближення до грошей (проходження через банківські установи), встановлення контролю над ними, злочинного впливу на ці процеси.

Загалом банківський сектор України є галуззю, у якій досить активно застосовуються сучасні цифрові технології та Інтернет. А оскільки Інтернет-банкінг здійснює грошові перекази, ця сфера все більше цікавить злочинців. Незаконне запозичення коштів із рахунків, шахрайське використання платіжних карток, використання Інтернет-банкінгу з корисливою метою, комп'ютерні віруси та спам-технології, список кіберзлочинів, чи злочинів із використанням інформації. На думку експертів, щорічний збиток від кіберзлочинів становить понад 100 млрд дол. США.

Тому одним із основних завдань банків є забезпечення ефективної роботи служб фінансового моніторингу, які в процесі моніторингу мають зосередитися на таких ключових моментах, як: виявлення осіб, які сприяють вчиненню злочину; визначення основних методів та можливих схем відмивання та розкрадання грошей; налагодження тісної співпраці з регулятором та спеціально уповноваженим органом.

Особливостями формування системи фінансового моніторингу в банківському секторі є виокремлення його рівнів (моніторинг фінансової стійкості банківського сектору, фінансовий моніторинг НБУ вітчизняних комерційних банків, фінансовий моніторинг у комерційних банках України). У зв'язку з цим особливого значення набуває фінансовий моніторинг, який проводять банки як найбільші фінансові посередники в країні.

Відповідно до пункту 1 частини другої ст. оновленого Закону СПФМ зобов'язані зареєструватися в спеціально уповноваженому органі. Станом на 1 січня 2021 року в Держфінмоніторингу зареєстровано 22 451 (у т.ч. 11 079 окремих одиниць) СПФМ (рис. 2.1).

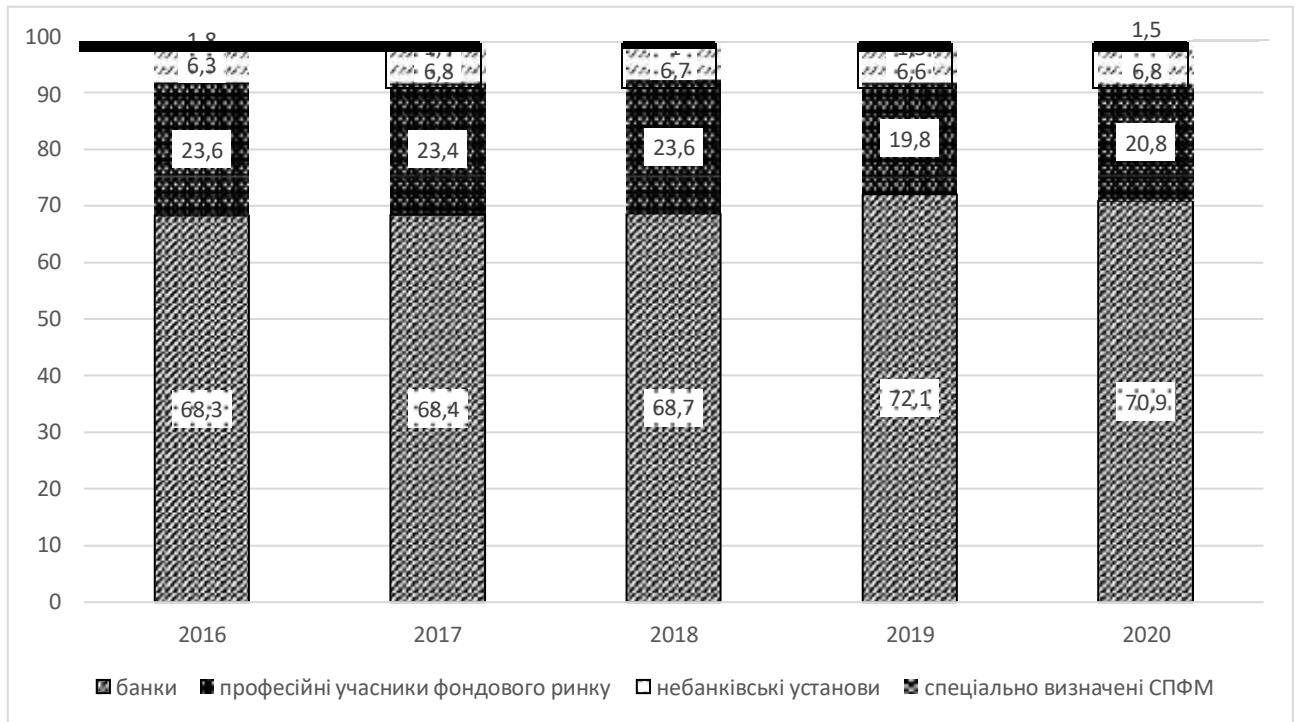

Рис. 2.1. Питома вага суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що перебувають на обліку у Держфінмоніторингу, упродовж 2016-2020 рр., %

Джерело: складено автором за даними [31]

Відповідно до Закону [36] суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані подавати до Державної служби фінансового моніторингу України дані про фінансові операції, що перевищують порогові значення, та підозрілі фінансові операції (діяльність). Загалом з початку функціонування інформаційної служби Держфінмоніторингу України отримано та оброблено 53 585 101 повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Упродовж 2020 р. до інформаційної служби надійшло 4 744 115 повідомлення.

З 2017 р., до набрання чинності Закону у новій редакції, різко зросла частка фінансових операцій, зареєстрованих Держфінмоніторингом з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу. Водночас, частка ФО з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу поступово зменшувалась. Проте з 29 квітня 2020 р. (від часу набрання чинності Закону у новій редакції) спостерігається збільшення частки підозрілих фінансових операцій

та одночасне зменшення частки граничних фінансових операцій у загальній кількості звітів, поданих суб'єктами первинного фінансового моніторингу (рис. 2.2).

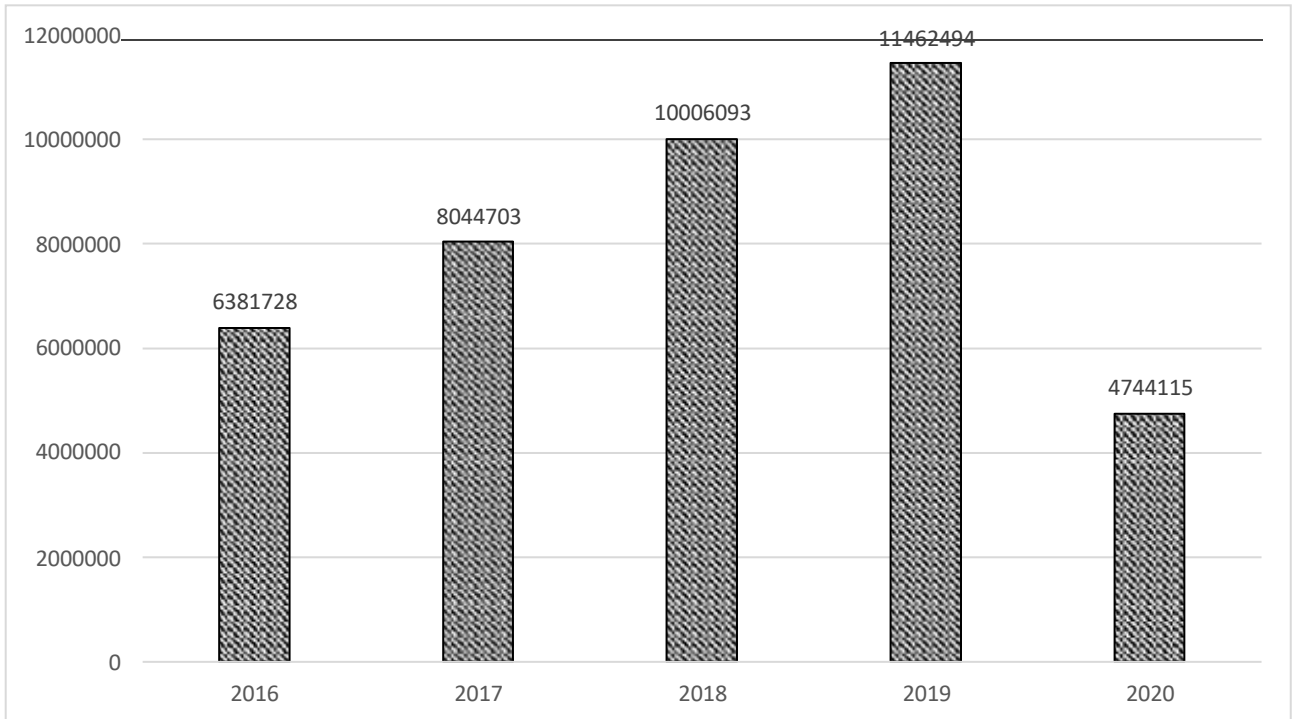

Рис. 2.2. Кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції упродовж 2016-2020 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [31]

Зазначимо, що у 2020 р. Держфінмоніторингом було зареєстровано 4 725 537 звітів про ФО, що на 58,7% менше, ніж у 2019 р. (рис. 2.2). Зменшення кількості інформаційних повідомлень, отриманих Держфінмоніторингом від СПФМ, пов'язане зі зміною вимог антилегалізаційного Закону, яким змінено вимоги до виявлення та повідомлення про ФО з ознаками ФМ (збільшення порогової суми із 150 000 грн. до 400 000 грн.).

Доцільно вказати, що найчастіше інформують про ФО, що підлягають ФМ. Це свідчить про велике значення вивчення порядку здійснення ФМ банківськими установами. Банківські установи надсилають переважну більшість звітів про ФО, що підлягають ФМ. Протягом 2020 року банки врахували 98,94% від загальної кількості повідомлень про ФО (рис. 2.3).

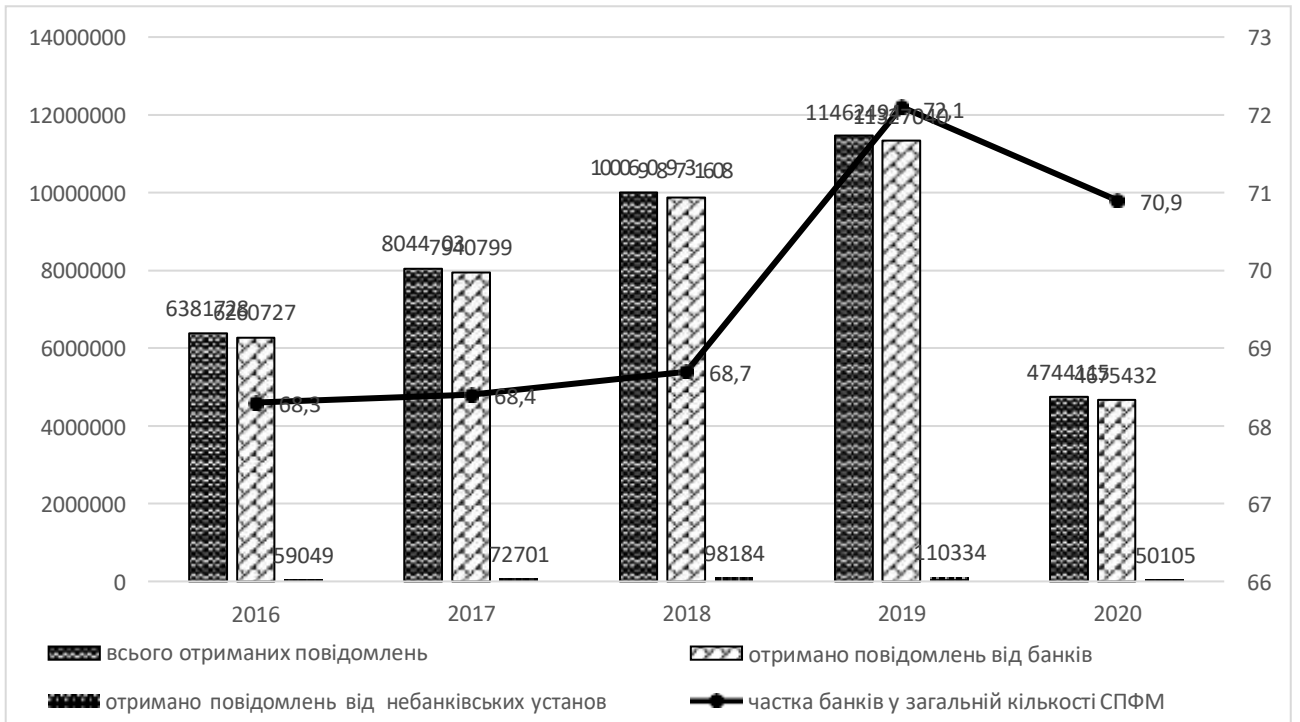

Рис. 2.3. Кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції від банківських та небанківських установ упродовж 2016-2020 рр., од.

Джерело: складено автором за даними [31]

Таким чином, комерційні банки є основним джерелом інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Це свідчить про велике значення вивчення цього процесу в банківській системі. Варто також зазначити, що невелика частка цих повідомлень була підставою для розгляду кримінальних проваджень, і лише близько 2% повідомлень використовувалися у справах, переданих до суду.

2.2. Аналіз застосування НБУ заходів впливу до банківських установ, які порушили антилегалізаційне законодавство

Зміни в українському законодавстві щодо запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму призвели до інновацій у підходах до нагляду за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Відповідно до ст. 18 Закону державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації «брудних» коштів здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу [36].

Відповідні СДФМ здійснюють нагляд за діяльністю СПФМ у формі планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних. У межах реалізації наглядових функцій до компетенції НБУ входять такі питання: участь у розробці нормативно-правового забезпечення та створення структурного підрозділу з регулювання та нагляду у сфері запобігання та протидії відмиванню коштів; здійснення перевірок управління.

Ст. 18 п. 12 Закону [36] визначено ознаки банківського нагляду за банками, які віднесені до категорії неплатоспроможних. Нагляд за діяльністю таких банків у антилегалізаційній сфері здійснює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який визначає особливості дотримання неплатоспроможними банками законодавства у даній сфері.

Відповідно до чинного законодавства існує два напрями реалізації функціонального навантаження нагляду за СПФМ: здійснення нагляду та проведення незалежного аудиту. Функції НБУ, як СДФМ, представлено в додатку А. Тобто нагляд НБУ у сфері фінансового моніторингу включає такі процедури: виїзний нагляд (проведення планових та екстрених перевірок); безвиїзний нагляд; незалежний аудит. Доцільно зробити висновок, що наглядові функції реалізуються через процедури наглядової діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу, які здійснюють нагляд за відповідальним СПФМ відповідно до норм законодавчих актів, та процедури незалежного аудиту первинного ФМ.

Упродовж 2020 р. НБУ проведено чотири планові виїзні перевірки (далі – ВП), розпочато чотири ВП (з 1 січня 2021 р. їх було призупинено), 3 позапланові та 55 безвиїзні перевірки (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Результати проведених НБУ перевірок банків з питань фінансового моніторингу упродовж 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення 2020 р. до 2018 р.
Кількість проведених перевірок банків, од. в т.ч.:	95	80	66	-29
планових виїзних	26	27	8	-18
позапланових виїзних	3	1	3	0
безвиїзних	66	52	55	-11
Кількість банківських установ, в діяльності яких були виявлені порушення, од.	34	37	18	-16

Джерело: складено автором за даними [32]

Зменшення числа перевірок відбулося відповідно до Постанови Правління НБУ «Про зупинення проведення виїзних перевірок банків» [40]. Крім того, з метою впровадження якісно нових підходів до організації та проведення виїзних перевірок та нагляду НБУ об'єднав інспекції з питань фінансового моніторингу, дотримання валютного та санкційного законодавства та запровадив єдиний стандарт перевірки банків та небанківських установ. Такі норми передбачені «Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) [33].

НБУ співпрацює з правоохоронними та інформує їх про виявлені фінансові операції, які викликають підозру, а також про великомасштабні операції у валюті клієнтів банків (здійснюється у рамках реалізації державної політики щодо боротьби із організованою злочинністю) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількість переданих НБУ матеріалів до правоохоронних органів у сфері порушення антилегалізаційного законодавства упродовж 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення 2020 р. до 2018 р.
<i>Скеровано до</i>				
Служби безпеки України	56	44	23	-33
за результатами перевірок з питань фінансового моніторингу, листів на суму, млрд. грн.	39 67,5	24 29,2	15 25,5	-24 -42
за результатами перевірок з питань дотримання валютного законодавства, листів на суму, млн.дол. США	17 738,4	18 112,2	8 244,2	-9 -494,2
Національного антикорупційного бюро, повідомлень	7	4	3	-4
Національна поліція України, заяв	0	0	1	1

Джерело: складено автором за даними [32]

Більшість інформації, наданої правоохоронним органам, стосувалися фінансових операцій клієнтів банків, характер або наслідки яких свідчать про те, що вони можуть бути пов'язані з вивезенням капіталу, легалізацією злочинних доходів, конвертацією безготівкових коштів у готівку, ухиленням від сплати податків тощо.

Напрями реалізації наглядових функцій у антилегалізаційній сфері взаємопов'язані та спрямовані на загальний результат – запобігання та мінімізацію легалізаційних ризиків. При цьому проведення незалежного аудиту не лише дає змогу належним чином захистити СПФМ від адміністративних стягнень та уникнення кримінальної відповідальності, а й для суб'єктів державного фінансового моніторингу, які здійснюють регулювання та нагляд, його результати можуть бути обґрунтованою підставою для нагляду за об'єктом, виявлення та фіксації порушень вимог антилегалізаційного законодавства.

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 73 Заходи впливу) [35] та в ст. 32 Закону [36] за порушення антилегалізаційного законодавства зазначається, що заходи впливу за порушення законодавства у сфері ФМ застосовуються НБУ до КБ та філій іноземних КБ відповідно до порушення. За виявленими порушеннями НБУ може застосовувати санкції (заходи впливу) у вигляді штрафів та письмових попереджень.

Таблиця 2.3

Застосування заходів впливу НБУ за порушення законодавства з питань ФМ упродовж 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення 2020 р. до 2018 р.
1	2	3	4	5
Письмове застереження до банку	22	14	10	-12
Штраф на банк				
кількість рішень, од.	14	19	15	1
загальна сума, млн.грн.	152	51,4	16,7	135,3
Штраф на небанківську установу				
кількість рішень, од.	4	8	6	2
загальна сума, тис.грн.	34	137,7	212,5	178,5

продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5
Письмова вимога до банку щодо усунення (недопущення надалі) порушень законодавства України	28	37	18	-10
Письмова вимога до небанківської установи щодо усунення (недопущення надалі) порушень законодавства України	5	9	5	0

Джерело: складено автором за даними [32]

Заходи впливу, що застосовуються до банків та небанківських установ, систематично обробляються на сайті НБУ у формі прес-релізів. Така інформація включає, зокрема, назву банку чи небанківської установи, застосовані заходи впливу та короткий опис порушень, причини застосування заходів впливу. У разі оскарження до суду у відповідних рішеннях про застосування заходів впливу також оприлюднюються дані про таку скаргу та всі дані про її результати.

Відповідно до Указу «Про застосування Національним банком України заходів впливу» на банк накладається штраф за порушення вимог закону про фінансовий нагляд у розмірі до 400 тис. грн. за кожен вид правопорушення. Штраф до 8 млн грн, але не більше 1% розміру статутного капіталу банку, накладеного Національним банком у разі порушення банком декількох положень законодавства у сфері фінансового моніторингу, а також у разі незадовільної оцінки ризику банку. Загальна сума штрафу, що накладається на банк у разі встановлення факту ризикованої діяльності у сфері фінансового моніторингу, не може перевищувати 1% розміру зареєстрованого статутного капіталу банку. Максимальний розмір штрафу за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії відмиванню коштів не може перевищувати 7950 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [36]. Упродовж 2020 р. НБУ зафіксував багато порушень КБ норм антилегалізаційного законодавства та застосував відповідні заходу впливу (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Заходи впливу НБУ на банки України, які порушували законодавство у сфері фінансового моніторингу у 2020 р.

Місяць	Банки, до яких застосовувались заходи впливу за порушення законодавства	Види заходів впливу	
		Штраф, сума грн.	Письмове застереження
січень	ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК»	2 313 086,75	Ні
лютий	АТ АКБ «ЛЬВІВ»	400 000	Так
	АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	200 000	Ні
	АТ «А-БАНК»	400 000	Так
березень	АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	Ні	Так
	АТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»	800 000	Ні
	АТ «РВС БАНК»	3 000 390,52	Ні
	АТ «Укресімбанк»	600 000	Ні
квітень	АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	Ні	Так
	АТ «МІБ»	Ні	Так
	АТ «Полтава-банк»	300 000	Так
травень	Т «ТАСКОМБАНК»	2 363 200,15	Так
	АТ «Полікомбанк»	300 000	Ні
червень	не застосовано заходів впливу		
липень	АТ «СКАЙ БАНК»	300 000	ні
	АТ АКБ «АРКАДА»	Ні	Так
	АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	5 000 000	ні
	АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК»	200 000	ні
	АТ «КБ «ГЛОБУС»	200 000	ні
	ПуАТ «КБ «АКОРДБАНК»	300 000	ні
серпень	не застосовано заходів впливу		
вересень	АТ «Райффайзен банк Аваль»	Ні	Так
	АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	Ні	Так
жовтень	не застосовано заходів впливу		
листопад	не застосовано заходів впливу		
грудень	не застосовано заходів впливу		

Джерело: складено автором за даними [32]

2.3. Аналіз діяльності ПАТ «Південний» у сфері запобігання легалізації «брудних» коштів

Публічне акціонерне товариство «Акціонерний банк «Південний» (далі ПАТ АБ «Південний») – один із найбільших КБ з українським капіталом, заснований у 1993 році зі штаб-квартирою в Одесі. ПАТ АБ «Південний» належить до категорії системно важливих банків України за класифікацією НБУ та входить до міжнародної групи з активами понад мільярд доларів. Сьогодні банк обслуговує понад 700 000 клієнтів юридичних та фізичних осіб, пропонуючи їм повний спектр банківських послуг по всій Україні через регіональну мережу, яка на кінець 2020 р. налічувала 97 відділень у 18 регіонах України.

Крім стандартних банківських продуктів, банк має спеціальні програми для окремих сегментів клієнтів, зокрема для компаній агропромислового комплексу, харчової промисловості, інформаційних технологій, морської галузі, енергетики, а також оптових та зовнішньоекономічних компаній. Основний принцип усіх продуктів і послуг банку ПАТ «АТ «Південний» – максимальна вигода для клієнта в поєднанні з простотою обслуговування.

ПАТ АБ «Південний» є лідером банківського ринку України, що підтверджується ключовими фінансовими показниками. За підсумками 2020 р. банк увійшов до трійки найприбутковіших українських банків з приватним капіталом. Чистий прибуток банку за цей період склав 274 млн. грн. Це на 5,3% більше значення 2019 р. У 2020 р. банк був визнаний найкращим у спеціальній номінації «Діловий вибір» у рейтингу «Фінансовий Оскар – 2020» журналу «Бізнес» і отримав нагороду в номінації Focus on Digital за версією Mastercard.

ПАТ АБ «Південний» є стабільною, добре капіталізованою та прозорою фінансовою установою. Банк поважає всі нормативні акти та інструкції регулятора та суворо дотримується законодавства України. Бізнес-

модель ПАТ АБ «Південні» базується на гармонійному поєднанні послуг, орієнтованих на клієнта, з чітко продуманими обраними сегментами, в яких працює Банк.

До фінансових механізмів ПАТ «Південний» належать:

- залучення ресурсів з максимальним ступенем диверсифікації за термінами, валютами та цінностями з метою подальшого інвестування у фонди відповідно до цільових значень прибутковості;
- підтримання високого рівня операційної ефективності та максимізації чистих результатів комісії/обмінного курсу;
- забезпечення оптимального співвідношення ризику та прибутку від активного бізнесу.

Основними органами корпоративного управління в Банку є Наглядова рада та Правління (рис. 2.4). Наглядова рада складається з аудиторського комітету, комітету з управління ризиками, комітету з питань призначень та винагород, головного ризик-менеджера (CRO), головного комплаєнс-менеджера (CRO). Наглядовій раді безпосередньо підпорядковуються: директор з ризиків – головний ризик-менеджер, департамент внутрішнього аудиту, департамент комплаєнсу та Центр корпоративного управління. Наглядова рада складається з шести членів, троє з яких є незалежними директорами, мають міжнародну освіту та досвід роботи в міжнародних фінансових установах. Кожен член Правління здійснює контроль за одним або кількома напрямками та несе відповідальність за злагоджену та ефективну роботу закріплених за ним структурних підрозділів.

Основні принципи, за якими будується система корпоративного управління ПАТ АБ «Південний», викладені в Кодексі корпоративного управління, який має на меті формування прозорості та ефективної моделі корпоративного управління в банку, яка збалансує інтереси мажоритарних та міноритарних акціонерів, керівників та ділових партнерів, клієнтів банку і компаній.

ПАТ «АБ «Південний» є суб'єктом первинного фінансового моніторингу. На виконання вимог Закону [36] у банківській установі створено підрозділ фінансового моніторингу, який підпорядковується відповідальному працівнику. Здійснення фінансового моніторингу в ПАТ АБ «Південний» передбачає певні операції, серед яких основними є: виявлення та реєстрація фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; ідентифікація клієнтів банківської установи; створення відділу фінансового моніторингу.

ПАТ АБ «Південний» вважає запобігання відмиванню грошей найефективнішим антилегалізаційним засобом та використовує всі можливі способи, методи уникнення причетності до підозрілої чи протиправної діяльності.

Внутрішньобанківська антилегалізаційна система ПАТ АБ «Південний» складається з трьох рівнів:

Лінія захисту – бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки Банку, які безпосередньо ініціюють, здійснюють заходи захисту, приймають на себе ризики відмивання коштів під час своєї діяльності та відповідають за постійне управління цими ризиками, заходи контролю за системою захисту;

Друга лінія захисту – відокремлений структурний підрозділ з питань запобігання та протидії відмиванню коштів, підпорядкований відповідальному працівникові, призначеному за погодження з НБУ. Даний підрозділ за гарантує дотримання I та II лініями захисту дотримання належним чином антилегалізаційного законодавства;

Третя лінія захисту – відділ внутрішнього аудиту Банку, який здійснює незалежну оцінку ефективності першої та другої ліній захисту та загальну оцінку ефективності системи управління ризиками у сфері ВК/ФТ.

Зазначимо, що упродовж 2020 р. ПАТ АБ «Південний» дотримувався вимог антилегалізаційного законодавства, про що свідчить відсутність застосування заходів впливу з боку НБУ.

Висновки до розділу 2

Банківські установи є суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Перед фінансовими установами постає обов'язок здійснення нагляду за фінансовими операціями клієнтів, проведення ідентифікації та верифікації клієнтів, відслідковування відповідності фінансових операцій клієнтів їх основній діяльності.

Банківські установи надсилають найбільше повідомлень про фінансові операції до Держфінмоніторингу. Так, упродовж 2020 р. 98,94% від всіх отриманих Держфінмоніторингом України повідомлень становили повідомлення від банківських установ. Зазначимо, що у 2020 р. спостерігається зменшення числа надісланих повідомлень, що пов'язано зі зміною порогових сум фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. Одночасно змінилась і структура надісланих повідомлень в бік збільшення частки повідомлень про підозрілі фінансові операції.

НБУ виконує функції нагляду за банківськими та небанківськими установами у сфері фінансового моніторингу, що передбачає проведення виїзних (планових та позапланових) та безвиїзних перевірок. За результатами проведених перевірок регулятор може застосовувати заходи впливу у формі накладання штрафів та приписів.

ПАТ «АБ «Південний» є провідною банківською установою, яка працює на вітчизняному фінансовому ринку понад 28 років. У своїй діяльності установа дотримується вимог антилегалізаційного законодавства: створення управління фінансового моніторингу, призначено відповідального працівника за здійснення фінансового моніторингу, вибудовано три інї захисту. Про дотримання законодавства у сфер протидії відмиванню «брудних» коштів свідчить і той факт, що НБУ на застосовує заходів впливу до цієї банківської установи.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ БАНКУ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Особливості формування стратегії банку із запобігання відмиванню злочинних доходів

Сучасні умови функціонування українських банків характеризуються кризовими проявами в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності, а також можливістю залучення банківських установ до відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Такі умови вимагають використання ефективних управлінських інструментів, вироблених на основі антилегалізаційної стратегії, інновацій та ризик-орієнтованих принципів. Отже, формування концептуальної стратегії банку щодо боротьби з відмиванням грошей є актуальним.

Стратегія банку щодо запобігання та протидії відмиванню коштів є невід'ємною частиною базової (основної) стратегії розвитку банківської діяльності, яка забезпечує довгостроковий захист від небезпек, загроз, ризиків за ключовими складовими та передбачає концепцію банку.

Розглянемо основні етапи формування та реалізації антилегалізаційної стратегії банку (див. рис. 3.1):

1. Визначенням концептуальної основи діяльності банку у стратегічному вимірі. Цей етап характеризується визначенням основних напрямів подальшого розвитку банківської установи з орієнтацією на збільшення ринкових та конкурентних переваг та закріплення перспективних напрямків діяльності та безпеки бізнесу, захисту акціонерів, корпоративних клієнтів, персоналу, інформації.

2. Аналіз та прогноз загроз на мега-, макро-, мезо-мікрорівні. На цьому етапі здійснюється процедура виявлення існуючих ризиків залучення

банківської установи до процесів легалізації та їх впливу на розвиток банківських операцій у майбутньому.

1 етап	Визначенням концептуальної основи діяльності банку у стратегічному вимірі
2 етап	Аналіз та прогноз загроз на мега-, макро-, мезо-мікрорівні
3 етап	Роз'яснення місця та цілей стратегії запобігання та протидії відмиванню коштів у рамках базової (основної) концепції розвитку банку
4 етап	Комплексна оцінка ризиків залучення банківської установи до схем легалізації
5 етап	Обґрунтування вибору стратегії запобігання та протидії відмиванню грошей
6 етап	Розробка інструментів реалізації стратегій
7 етап	Реалізація стратегії запобігання та боротьби з відмиванням грошей
8 етап	Моніторинг і контроль

Рис. 3.1. Етапи розробки, обґрунтування та реалізації антилегалізаційної стратегії банківської установи

Джерело: складено автором за [13]

3. Роз'яснення місця та цілей стратегії запобігання та протидії відмиванню коштів у рамках базової (основної) концепції розвитку банку. Досягнення довгострокових цілей розвитку передбачає стратегічну антилегалізаційну діяльність. Стратегічність передбачає виявлення можливостей забезпечення довгострокової стійкості системи, прогнозування незмінності її розвитку в мінливому середовищі, пошук альтернативних шляхів прийняття рішень, які призведуть до унікального, найбільш оптимального в цих умовах рішення.

У процесі розробки стратегії запобігання та протидії відмиванню грошей доцільно трансформувати поточні цілі у перспективні (стратегічні) та

розробити шляхи забезпечення функціонування системи фінансового моніторингу на довгостроковій основі. Цілями стратегії запобігання та протидії відмиванню грошей є:

- приведення у відповідність внутрішньої системи фінансового моніторингу банку чинному законодавству;
- визначення ризик апетиту банку та ризик-апетитів продуктів установи;
- організація фінансового моніторингу в установі;
- налагодження процедури ідентифікації та верифікації клієнтів;
- вдосконалення інформаційної системи банку щодо виявлення підозрілих фінансових операцій;
- навчання та підвищення кваліфікації персоналу у сфері запобігання та протидії відмиванню коштів з використанням банківської установи.

Тому стратегія запобігання та протидії відмиванню злочинних коштів є невід'ємною частиною загального стратегічного плану розвитку банків, який має базуватися на мінімізації ризику залучення банківської установи до відмивання коштів.

4. Комплексна оцінка ризиків залучення банківської установи до схем легалізації. Протягом останніх років міжнародні організації, включаючи Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), приділяли велику увагу оцінці та управлінню ризиками відмивання грошей. З метою зміцнення та захисту цілісності фінансової системи в лютому 2012 року було затверджено оновлені 40 рекомендацій FATF, що представляють собою компіляцію з 40 + 9 рекомендацій FATF.

Одним із ключових антилегалізаційних напрямків визначених у новій версії рекомендацій FATF, є оцінка ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення, а також застосування ризик-орієнтованого підходу, що застосовуються в національні антилегалізаційні системи, спеціально

уповноважені органи та кредитно-фінансові установи. Це дозволяє найбільш ефективно розподіляти ресурси та зменшувати витрати на фінансовий моніторинг для цілей протидії відмиванню коштів.

Згідно з Положенням НБУ [37], банківська установа повинна розробити програму управління антилегалізаційним ризиками, яка має включати методи ідентифікації та оцінки ризиків; порядок складання розкладу та терміни перегляду рівнів ризику; порядок розрахунку та обліку результатів оцінки ризику.

Водночас не існує єдиної затвердженої методики оцінки ризику відмивання коштів для кредитних організацій. Кожен банк розробляє його самостійно на основі нормативно-правових актів, нормативних документів Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України, рекомендацій FATF з урахуванням його специфіки, що створює певні труднощі для банку в цій сфері.

На етапі оцінки ризиків банк самостійно обирає найбільш прийнятний метод оцінки ризику залучення банківської установи до відмивання коштів та фінансування тероризму, який відповідає розміру та ресурсній базі банку. Існують різні методи оцінки ризиків залучення банків до відмивання коштів та фінансування тероризму, зокрема:

-рейтинговий метод. Сутність методу полягає у проведенні оцінки певних напрямів діяльності клієнта, визначення рангу клієнта відносно рівня ризику;

-метод експрес-оцінки. Метод передбачає визначення суми бінарних показників як експрес-оцінка внутрішньобанківських ризиків використання послуг банків або його структурних підрозділів для легалізації злочинних доходів, дає кількісний опис ступеня ризику та дозволяє отримати якісну характеристику ризику;

-ймовірнісний метод. Сутність цього методу зводиться до надання інформації про дотримання банком набору стандартів у вигляді бінарних показників, які в свою чергу є основою для розрахунку ймовірності

внутрішньобанківського ризику відмивання коштів та фінансування тероризму;

-метод експортних оцінок. Оцінку ризику проводить група експертів, які займаються аналізом ризиків, робить власні суб'єктивні судження про можливість залучення банку до відмивання злочинних коштів.

5. Обґрунтування вибору стратегії запобігання та протидії відмиванню грошей. Підрозділ внутрішнього контролю розробляє стратегію управління ризиком залучення банку до процесу відмивання грошей, яка включає набір правил, на основі яких приймаються рішення, та способи вибору варіанту цих рішень. Ризикові стратегії банку описані в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Види антилегалізаційних стратегій банківських установ

Назва стратегії	Сутність стратегії
Толерантна стратегія	Банк з метою покращення власного бізнесу свідомо приймає рішення вести бізнес з клієнтами, справжньою метою яких може бути легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, або ж фінансування терористичної діяльності
Стратегія помірною прийняттю	Банк воліє відмовляти клієнтам у високо ризикованих операціях в особливо великих розмірах, що дозволить уникнути причетності до найбільш типових схем відмивання грошей
Стратегія локалізації ризику	Банк намагається уникати операцій, що можуть бути пов'язані із відмиванням злочинних доходів та фінансування терористичної діяльності
Стратегія максимально можливого уникнення ризику	Банк встановлює жорсткі вимоги до всіх клієнтів щодо максимально можливого обсягу даних, необхідних для встановлення з ними ділових відносин, та беззастережного використання банку у разі сумнівів щодо права відмовити клієнту в обслуговуванні
Стратегія обмеження ризиків	Банк встановлює відповідні стандарти або заходи в процесі розробки політики фінансового моніторингу (наприклад, при виявленні клієнтів з високим ризиком через готівкові операції може бути прийнято рішення про зняття з обліку в банку або закриття рахунку)
Стратегія перестраховування	Банк купує страховку на випадок, якщо він зазнає певних збитків у результаті відмивання грошей (наприклад, санкції або втрата репутації можуть призвести до зменшення депозитів і, як наслідок, зменшення прибутку)

Джерело: складено автором за даними [28]

6. Розробка інструментів реалізації стратегій запобігання та протидії відмиванню коштів банками базується на використанні інструментів, які можуть бути адміністративними або ж орієнтовними, передбачає

використання специфічних інструментів зниження ризиків і загроз, у тому числі обмеження, диверсифікацію, хеджування, формування резерву.

7. Реалізація стратегії запобігання та боротьби з відмиванням грошей передбачає визначення короткострокових цілей та ефективної політики щодо реалізації стратегії запобігання та боротьби з відмиванням коштів банків. Досягнення визначеної стратегічної мети та безпека всіх компонентів гарантує завершення процесу реалізації стратегії.

8. Моніторинг і контроль. Моніторинг реалізації стратегії – це процес моніторингу реалізації обраної стратегії на безперервній основі, під час якого визначається відповідність стандартам безпеки, наявні відхилення, досягнутий рівень та його відповідність обраній корпоративній стратегії. Моніторингова діяльність передбачає формування інформаційної бази про стан реалізації стратегії економічної безпеки, наявні невідповідності та відхилення від плану, небезпеку невиконання заявлених стратегій.

Організаційно-функціональною основою забезпечення реалізації задекларованих стратегій є стратегічний контроль щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. На цій фазі використовуються спеціальні процедури, форми та напрямки контролю за виконанням стратегічного плану, акцентуючи увагу на ризиках, загрозах і небезпеках та розробляючи заходи щодо їх мінімізації або усунення. Процедура стратегічного контролю має бути постійною, базуватися на поточному та остаточному контролі та забезпечувати процес ефективної реалізації стратегії запобігання та протидії відмиванню коштів банків у динамічному зовнішньому та внутрішньому середовищі; дотримання законів і нормативних актів банківських операцій; належне виконання цілей корпоративної безпеки та захист корпоративних прав акціонерів та засновників банку; впровадження процесів управління, орієнтованих на майбутнє, з точки зору планування, аналізу, регулювання та контролю; внутрішній і зовнішній контроль потенційних ризиків, загроз і небезпек у процесі реалізації стратегії.

Стратегічний контроль, як одна з фаз реалізації стратегії, виконує функції превентивного, інформаційного, мотиваційного та мобілізаційного характеру. Превентивність стратегічного контролю виявляється у розробці коригуючих заходів щодо реалізації стратегії в умовах, що змінюються, виявлення потенційних ризиків і загроз. Інформативність стратегічного контролю – це перспективний аналіз відхилень рівня ризику залучення банку до схем легалізації, а також необхідності коригування та вибору стратегічних альтернатив. Мотиваційна спрямованість виявляється у створенні моральних і матеріальних стимулів при реалізації стратегії. Мобілізаційна функція виявляється в накопиченні фінансових, технічних, людських ресурсів для реалізації стратегії. Концептуальний підхід до розробки економічних стратегій запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, повинен передбачати організаційне, технічне, технологічне, інформаційно-нормативно-правове забезпечення, відповідати принципам мотивації, ефективності, стратегічного спрямування.

3.2. Напрями вдосконалення системи управління легалізаційними ризиками банківської установи

Прискорення циклічності розвитку та закономірностей фінансово-економічних криз підвищує важливість складання фінансової стратегії банку, яка має універсальний характер і є найважливішим аспектом будь-якої стратегії. В умовах зростаючої динаміки та зростання невизначеності змін основним завданням керівництва банківської установи є стійке утримання стратегічного вектора розвитку, концентруючи зусилля та ресурси не лише на нейтралізації нових загроз, а й на використанні нових можливостей.

Найважливішими суб'єктами первинного фінансового моніторингу, до компетенції яких входить виявлення операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та звітування про них Державній службі

фінансового нагляду України, є банки. Це універсальна категорія фінансових установ, яка виконує практично всі види фінансових операцій. Більшість схем відмивання грошей охоплюють банки. Тому основну роботу з організації системи виявлення та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, законодавець покладає на банки [36].

Для побудови ефективної системи управління потрібно вивчати об'єкт управління, враховуючи ризикові складові відмивання коштів. Залежно від джерела походження банківські легалізаційні ризики поділяються на ризик клієнта, ризик країни та ризик продукту/послуги [28].

Ризик клієнта пов'язаний з настанням фінансових збитків банку у разі встановлення з клієнтом ділових відносин без належної перевірки його документації, структури власності клієнта, підприємницької, професійної чи особистої діяльності. Ризик країни – це ризик, пов'язаний із співпрацею банків із клієнтами, які проживають або зареєстровані як юридична особа в країні, які мають економічні, соціальні, правові чи політичні передумови для високої ймовірності ризику відмивання грошей.

Ризик продукту/послуги – це ризик, притаманний певним банківським продуктам чи послугам, що створює загрозу їх використання з метою відмивання грошей; ризик впровадження нового банківського продукту/послуги; ризики, пов'язані з керівництвом та персоналом банку; ризик, пов'язаний з недосконалістю інформаційно-технологічного забезпечення банку; ризик, пов'язаний зі зміною законодавства та безпекової ситуації в країні [28].

Для формування ефективної системи управління антилегалізаційними ризиками необхідно дослідити чинники, які провокують появу таких ризиків у банку. Найбільш поширена класифікація факторів за сферою виникнення легалізаційних ризиків, згідно з якою їх поділяють на чинники внутрішнього та зовнішнього середовища (табл. 3.2).

Зовнішні фактори ризику не залежать від діяльності конкретної банківської установи, а є наслідком змін у соціально-економічній, політичній

та фінансовій сферах. Отже, банку на них важко вплинути і майже неможливо контролювати. В результаті зовнішні ризики повністю переходять на кредитну організацію, що призводить до втрати частини її активів.

Таблиця 3.2

Чинники виникнення легалізаційних ризиків банку

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники
<p><i>Соціально-економічні:</i> високий рівень корупції, тіньової економіки, інфляції, погіршення криміногенної ситуації, недовіра населення до банківських установ, необізнаність населення у фінансових питаннях</p>	<p><i>Організаційні ризики:</i> ризики, пов'язані зі структурою капіталу банку або ж з власниками банку, невиважена кадрова політика у антилегалізаційній сфері</p>
	<p><i>Фінансові ризики:</i> можлива втрата фінансової стійкості, платоспроможності, погіршення фінансового стану банку</p>
<p><i>Географічні:</i> відносини з країною, віднесеною до чорного списку ФАТФ, країною, у якій відбувається збройний конфлікт, поширені терористичні угруповання або ж сепаратистські настрої</p>	<p><i>Інформаційні ризики:</i> відсутність доступу до інформації, викрадення інформації, викрадення даних клієнтів</p>
	<p><i>Технологічні ризики:</i> низький рівень автоматизації діяльності банку, низький рівень кібербезпеки банку, швидке поширення фінансових інновацій</p>

Джерело: складено автором за [28]

Внутрішні фактори ризику виникають у середовищі самої банківської установи, за виникнення яких насамперед відповідає недосконала внутрішньобанківська система фінансового моніторингу. Такі фактори ризику підлягають контролю та впливу з боку керівництва банку, внаслідок чого вони мають бути зведені до нуля.

Ризик країни виникає, коли клієнт банку зареєстрований в одній із країн, до яких застосовуються міжнародні санкції, спеціальні економічні заходи та яка не бере участі в міжнародному співробітництві з відмивання коштів та фінансування тероризму.

Ризик клієнта може виникнути, якщо керівництво банку прийме рішення про інтенсивність нарощування клієнтської бази без належних процедур перевірки репутації компанії та її засновників, тобто є висока

ймовірність залучення клієнтів, які мають намір використовувати поточні рахунки з метою відмивання коштів.

Проявами операційного ризику в антилегалізаційній сфері є ненавмисні дії (бездіяльність) персоналу, технічні збої автоматизованих систем та бізнес-процесів, які можуть призвести до допуску кредитної організації до обслуговування клієнтів, які займаються незаконною діяльністю або підозрілими операціями.

Ризик комплаєнс – це «ймовірність збитків/санкцій, додаткових втрат або втрати запланованого доходу чи втрати репутації через недотримання законів, нормативних актів, ринкових стандартів, правил чесної конкуренції, правил корпоративної етики, вирішення конфліктів, а також внутрішніх банківських документів банку» [28]. Джерелами комплаєнс-ризиків можуть бути виявлені факти порушень у функціонуванні внутрішньої антилегалізаційної системи в банках, що призвели до відмивання грошей. Публікація такої інформації на офіційному сайті регулятора в свою чергу призведе до ризику втрати ділової репутації. Фінансові установи та інвестори можуть розглядати такі публікації як інформацію про серйозні порушення та недоліки внутрішньої антилегалізаційної системи, що в свою чергу призведе до підвищення вартості запозичень на ринку кредитного капіталу (кредитний ризик). Масовий відтік вкладників та клієнтів юридичних осіб, які перебувають на розрахунково-касовому обслуговуванні, а також поточне погашення кредиторів щодо поточного виконання зобов'язань банку неминуче вплине на ліквідність кредитної організації.

Тому важливою складовою всіх банківських ризиків є категорія «наслідок». Проникнення в банківську систему коштів незаконного походження становить серйозну загрозу її стабільності та стійкості, оскільки різко підвищує ймовірність виникнення низки інших ризиків, притаманних банківській діяльності, які згодом проявляються у вигляді фінансових втрат, а саме:

- збитки внаслідок ризику отримання матеріального збитку внаслідок арешту або конфіскації активів банку правоохоронними органами;
- анулювання ліцензії;
- падіння курсу акцій та капіталізації установи;
- відмова іноземних партнерів від співпраці з метою мінімізації їхніх ризиків причетності до схем відмивання грошей через наявність відповідної інформації про іншу сторону;
- зміна умов залучення коштів на внутрішньому та міжнародному фінансовому ринку у зв'язку з підвищенням рівня ризику позичальника;
- затримка платежів клієнтів банку через необхідність більш глибокої перевірки документів банками-кореспондентами з метою зниження власного ризику залучення останніх до процесу відмивання грошей;
- відтік клієнтів та інші [28].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що діяльність комерційного банку у антилегалізаційній сфері піддається комплексу взаємопов'язаних ризиків. Управління такими ризиками в банку має бути комплексним, перш за все, шляхом побудови єдиної системи управління, яка базуватиметься на міжнародних стандартах та вимогах законодавства України та відображатиме сучасні характеристики та об'єктивні зміни зовнішнього середовища банку.

Під управлінням антилегалізаційними ризиками розумітимемо комплекс аналітичних, організаційних, економічних, фінансових та інших заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, аналіз, оцінку, запобігання та контроль ризиків, що виникають при наданні послуг клієнтам, діяльність та операції яких є підозрілими, а також мінімізувати можливі негативні наслідки ризиків відмивання грошей для банківської установи [28].

Зокрема, заходи мінімізації можуть включати: запит додаткових документів, їх аналіз, відмову від укладення договору банківського рахунку (депозиту), відмову у виконанні розпорядження клієнта про виконання операції тощо. Загалом, управління легалізаційними ризиками полягає у

вживанні відповідних заходів щодо боротьби з відмиванням грошей, щоб зменшити або нівелювати оцінений ризик до нижчого або прийняттого рівня. Управління легалізаційними ризиками в банку має базуватися на таких принципах:

-принцип адаптованості – вибрані підходи до управління ризиками легалізації мають відповідати рівню ризику зовнішнього та внутрішнього середовища;

-принцип оперативності – принцип, який полягає в швидкому реагуванні, своєчасній підготовці та поданні інформації до спеціально уповноваженого органу про підозрілі фінансові операції;

-принцип безперервності – процес прийняття рішень здійснюється постійно (безперервно) на всіх рівнях управління через взаємодію всіх підрозділів банку;

- принцип конфіденційності – принцип, який полягає у збереженні конфіденційності інформації щодо внутрішніх документів банку у антилегалізаційній сфері; документів, рахунків-фактури та депозитів клієнтів;

-принцип обережності – полягає у дотриманні умов попередження та недопущення легалізаційних процесів у банку шляхом застосування процедур ідентифікації та верифікації клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, відстеження відповідності операцій діяльності клієнта;

-принцип динамічності – наявність та аналіз досвіду, набутого у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, слід використовувати для навчання та постійного вдосконалення процесу управління ризиками легалізації.

Етапи управління легалізаційними ризиками у банківській установі представлено на рисунку 3.2.

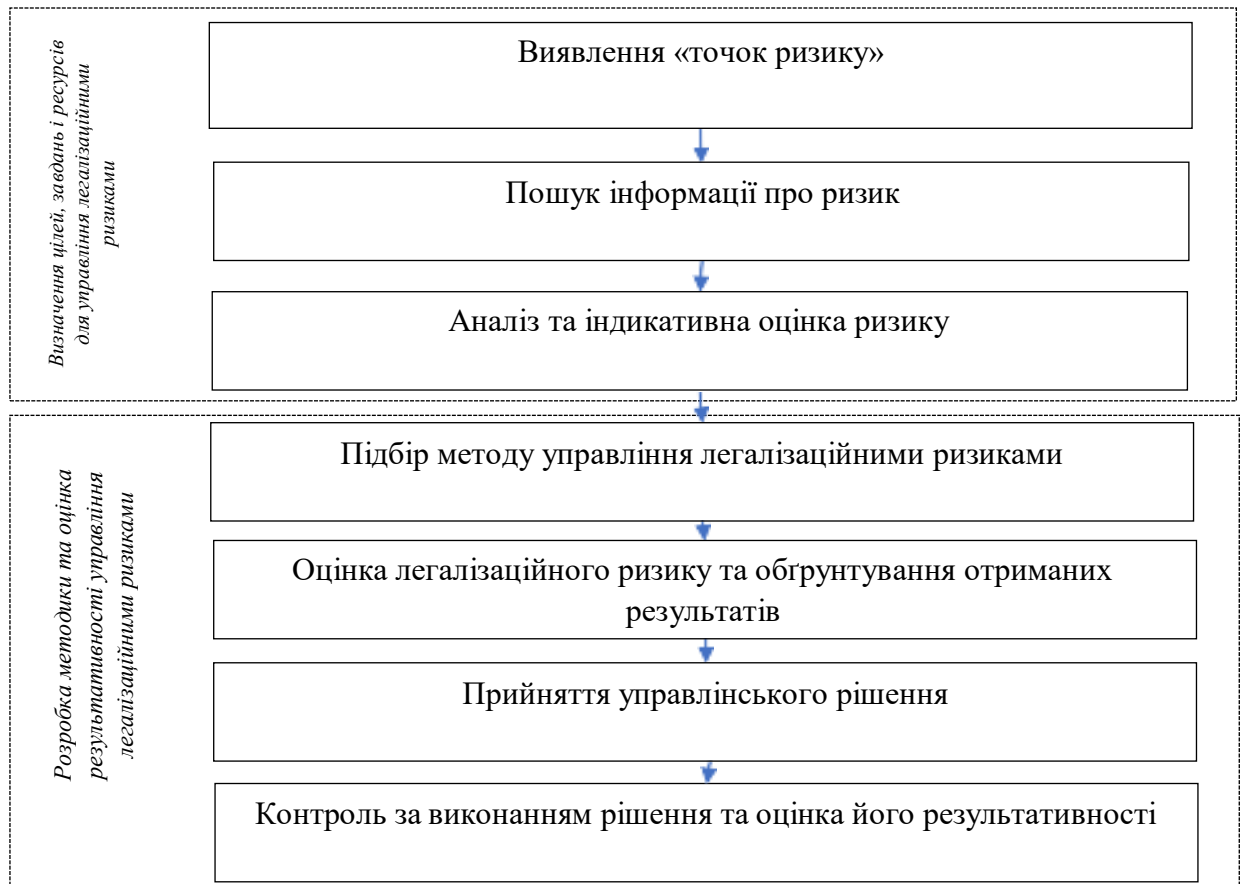

Рис. 3.2. Основні етапи управління легалізаційними ризиками банківської установи

Джерело: складено автором за [13]

Розглянемо кожен етап докладніше. Відповідальність за організацію системи внутрішнього контролю для потреб протидії легалізації «брудних» грошей та системи управління ризиками залучення банку до цих процесів покладається на керівника банку. Запорукою ефективного функціонування такої системи є незалежність цієї сфери від інших сфер діяльності банку. Правління Банку визначає цілі, принципи, завдання та ресурси для управління легалізаційними ризиками.

Підрозділ внутрішнього контролю розробляє стратегію управління ризиком залучення банку до процесу відмивання грошей, яка включає набір правил, на основі яких приймаються рішення, та способи вибору варіанта цих рішень. Політика банку щодо управління легалізаційними ризиками має включати моніторинг відкритих ризикових позицій та управління

негативними відхиленнями на шляху їх проходження. До таких механізмів належать методи оцінки зацікавленості банку у відносинах з клієнтами з урахуванням ризику залучення до процесів легалізації «брудних» грошей, а також політика банку щодо роботи з клієнтами, віднесеними до категорії високоризикових. Ризик-орієнтований підхід має враховувати, що ризик відмивання грошей варіюється в залежності від категорії клієнта, використання банківських продуктів/послуг та способу їх надання.

Результати, отримані під час розрахунку параметрів ризику, повинні бути відображені в конкретних діях служб клієнтів. Ризик підозрілих операцій клієнта повинен безпосередньо впливати на рішення керівництва при розробці стратегії подальшої співпраці з клієнтом та визначенні параметрів такої співпраці.

Усі дані, отримані під час ідентифікації та верифікації клієнта, мають бути внесені в електронну анкету, до якої співробітники матимуть постійний доступ в режимі онлайн, що свідчить про необхідність інформаційного забезпечення процесу ризик-менеджменту причетності банку до відмивання грошей.

Після завершення процедури оцінки ризиків перед керівництвом банку постає питання вибору ефективних адміністративних методів управління ними. У банківській практиці існують два основні методи:

- метод уникнення ризику, який полягає у відмові банку у встановленні договірних відносин та наданні послуг «підозрілим» клієнтам, а також у проведенні операцій з клієнтами, для яких є достатні підстави вважати, що їх метою є легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом. Рішення про відмову від прийняття ризику може бути прийняте як на етапі розгляду заяви клієнта про прийняття на роботу, так і на етапі, коли клієнт вже обслуговується в банку;

- спосіб передачі ризику. Банки не мають права відмовляти клієнту в здійсненні операції, тому з метою мінімізації ризику може бути використаний метод передачі ризику, який базується на принципі

повідомлення органів влади про всі операції, які формально містять критерії сумніву, зняття відповідальності за своїх клієнтів.

Крім адміністративних методів, можуть використовуватися економічні, які передбачають розробку та реалізацію такої політики банку, яка базується на механізмах економічного впливу на рівень ризику та нейтралізації ризиків шляхом створення резервів. Економічні методи реалізуються шляхом створення резервів для відшкодування можливих втрат або шляхом встановлення лімітів на параметри трансакцій чи розмір прийнятих ризиків [28].

Існує також особлива група методів впливу на ризик банку, до яких належать навчання та підготовка персоналу банку та отримання державних гарантій. Вибір конкретних методів управління ризиками залежить від досвіду керівника та здібностей банку.

На останньому етапі процесу управління має бути визначений набір параметрів, які могли б об'єктивно відображати фактичну реалізацію складових стратегії управління легалізаційними ризиками та правил внутрішнього контролю для підрозділів фінансового моніторингу. Такі дані можна отримати на основі аналізу діяльності банку шляхом внутрішнього контролю та процедур незалежного аудиту.

Загалом, управління банківськими легалізаційними ризиками є динамічним і безперервним процесом. Жодна програма не може виявити всі банківські операції, спрямовані на відмивання грошей. Сьогодні постійно винаходять нові способи обходу банківських програм для виявлення незаконних операцій, і лише добре налагоджена система фінансового моніторингу в кредитних установах, яку слід постійно розвивати, може істотно мінімізувати легалізаційні ризики.

Враховуючи вищевикладене, сформуємо систему управління банківськими легалізаційними ризиками (рис. 3.3).

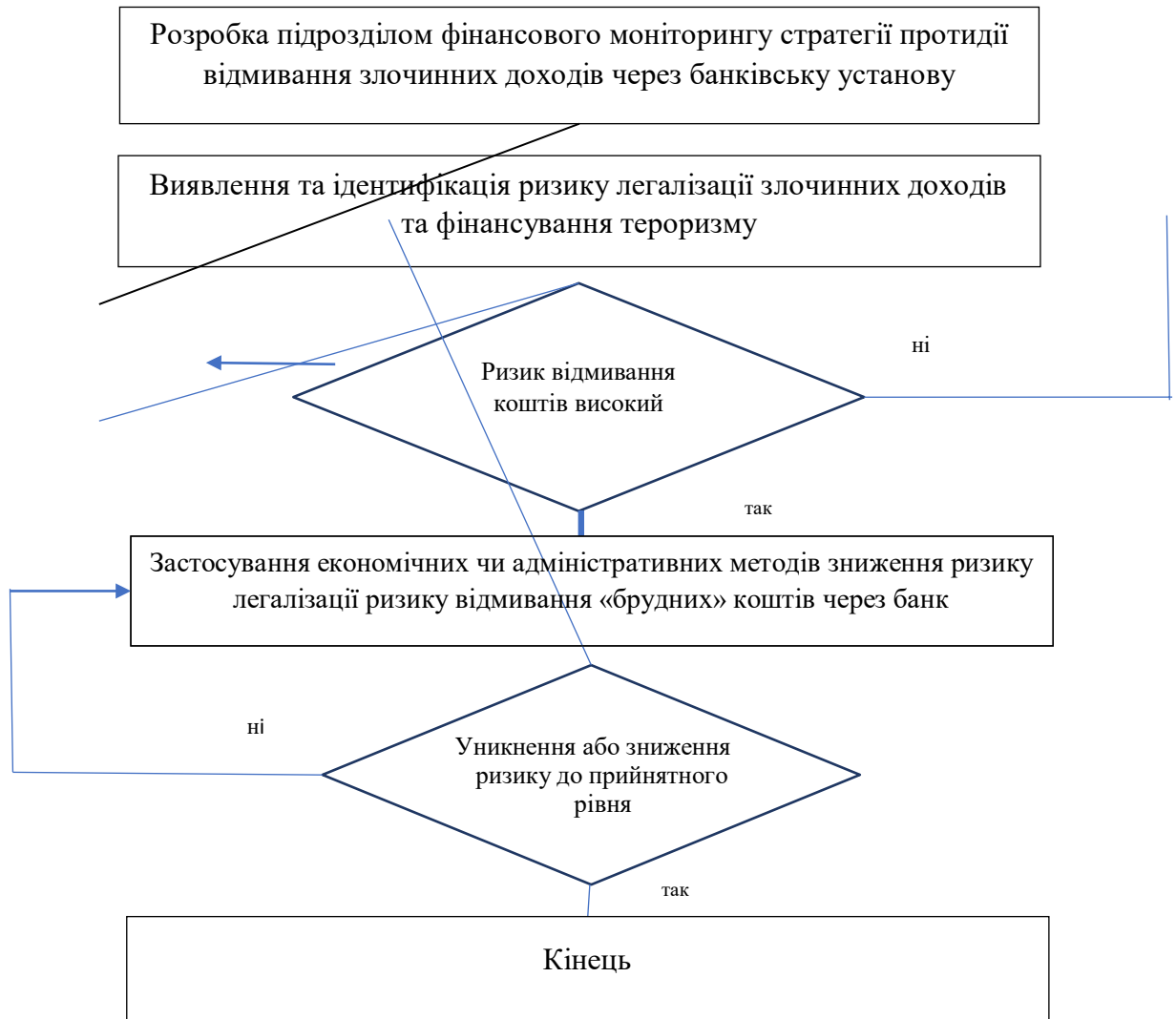

Рис. 3.3. Алгоритм управління легалізаційними ризиками банківської установи

Джерело: розроблено автором

Ефективне впровадження розробленої системи управління ризиками відмивання «брудних» грошей гарантує захист банку від ризиків та обмежить можливі фінансових наслідків цих ризиків, підвищить стабільність та надійність з метою недопущення надходження злочинних коштів та коштів на фінансування тероризму у фінансовий та інші сектори економіки, забезпечуючи тим самим економічну безпеку держави.

Висновки до розділу 3

Банківські установи найчастіше залучаються до легалізації злочинних доходів. З метою забезпечення стабільності та стійкості банківської установи та з метою недопущення застосування санкцій, доцільно розробити стратегію запобігання використанню банку з метою легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму. Антилегалізаційна стратегія є складовою загальної стратегії банківської установи і повинна відповідати цілям її функціонування.

Розробка та реалізація стратегії здійснюється на основі оцінки ризиків залучення банку до легалізаційних процесів. З метою отримання достовірної оцінки рівня легалізаційного ризику доцільно застосовувати різні методи оцінки. До дієвих необхідно віднести такі методи: експрес-метод, рейтинговий метод, метод експертних оцінок, ймовірнісний метод.

Залежно від рівня ризику розробляється та застосовується відповідна стратегія запобігання відмиванню злочинних доходів. Банківські установи можуть використовувати такі види антилегалізаційних стратегій: толерантна стратегія, стратегія поміркованого прийняття ризику, стратегія локалізації ризику, стратегія уникнення ризику, стратегія обмеження ризику та стратегія перестрашування.

Системи управління легалізаційними ризиками банківської установи повинна враховувати зовнішні та внутрішні чинники, які сприяють поширенню легалізаційних процесів. До зовнішніх чинників відносять соціально-економічні умови в країні та географічні. До внутрішніх доцільно віднести ефективність управління банком, вибір стратегії та методів виявлення легалізаційних ризиків.

Підвищити результативність управління легалізаційними ризиками дозволить запропонований алгоритм, який ґрунтується на виявленні, оцінці ризиків та підборі відповідної стратегії управління легалізаційними ризиками банку.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячено проведенню теоретичного дослідження та розробці практичних рекомендацій щодо розробки стратегії банку із запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. У роботі проведено оцінку інформування банківськими установами Держфінмоніторингу України про підозрілі фінансові операції та результативність діяльності НБУ як суб'єкта державного фінансового моніторингу. Розроблено рекомендації щодо побудови системи управління легалізаційними ризиками банку на основі розробленої стратегії. За результатами проведеного дослідження та аналізу можна зробити такі висновки:

1. поширення глобалізаційних процесів, проникнення інноваційних комп'ютерних технологій у фінансову сферу, високий рівень тіньової економіки є причиною поширення процесів відмивання злочинних доходів. Легалізаційні процеси здійснюють суттєвий негативний вплив на суспільство: підривають віру у справедливість та моральні цінності, стимулюють злочинців продовжувати свою «справу», «вимивають» кошти з легальної економіки, сприяють дефіцитності державного бюджету. Банківські установи найчастіше використовуються зловмисниками з метою відмивання «брудних» коштів. Фактично, банки є «посередником», через який кримінальні гроші потрапляють у легальну економіку та набувають статусу легальних;

2. поведене у роботі теоретичне дослідження сутності поняття «легалізації злочинних доходів» показало, що воно є складним системним явищем. Досі у наукових колах не сформовано єдиного бачення цього поняття. Оскільки «легалізація» є складним явищем, пропонуємо розглядати її з різних точок зору: як певний процес, як діяльність, як загрозу безпеці країни, як певний вид економічного злочину;

3. зловмисники з метою легалізації коштів використовують різноманітні способи, схеми та моделі. Систематизація існуючих схем показала, що всіх їх можна згрупувати у дві групи: схеми, що передбачають використання готівкових коштів, та схеми із коштами у безготівковій формі;

4. аналіз вітчизняного антилегалізаційного законодавства показав, що воно, в цілому, відповідає рекомендаціям міжнародних організацій, які здійснюють боротьбу із відмиванням коштів. До нормативно-правових актів, що регулюють сферу протидії відмиванню злочинних доходів можна віднести базовий Закон, закони, які регулюють інші сфери діяльності, проте дотичні до антилегалізаційної діяльності, нормативні акти Кабінету міністрів України, нормативні акти СДФМ. Важливе значення у регулюванні запобіганню та протидії відмиванню коштів мають міжнародні акти у цій сфері, ратифіковані Україною;

5. аналіз надходження повідомлень про підозрілі фінансові операції та фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, показав, що лєвова частка повідомлень (98,94%) надходить від банківських установ. Встановлено, що у 2020 р. кількість повідомлень скоротилася, що пов'язано із набранням чинності Закону, який передбачав збільшення порогової суми фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, із 150 000 грн. до 400 000 грн. з огляду на це кількість повідомлень про «порогові» фінансові операції скоротилася. Водночас, спостерігається збільшення частки повідомлень про підозрілі фінансові операції;

6. банківські установи є СПФМ, а регулятором та, відповідно, СДФМ є НБУ. НБУ здійснює контроль за дотриманням банками та парабанками норм Закону шляхом проведення виїзних та безвиїзних перевірок. У разі виявлення порушення норм Закону передбачено можливість застосування заходів впливу: штрафів та приписів.

7. банківські установи зацікавлені у розробці превентивних антилегалізаційних заходів. Залучення банку до процесів відмивання «брудних» коштів серйозно шкодить його репутації, знижує довіру клієнтів,

підриває стійкість та платоспроможність. З метою запобігання та протидії відмиванню «брудних» коштів банківським установам доцільно розробляти антилегалізаційну стратегію.

8. дієвість стратегії запобігання відмивання «брудних» коштів банками забезпечується шляхом використання ризик-орієнтованого підходу та використанні наукових методів оцінки ризику: експрес-метод, рейтинговий метод, метод експертних оцінок, ймовірнісний метод. Оцінивши рівень ризику використання банку з метою легалізації, необхідно застосувати відповідну антилегалізаційну стратегію: толерантну стратегію, стратегію поміркованого прийняття ризику, стратегію локалізації ризику, стратегію уникнення ризику, стратегію обмеження ризику та стратегію перестраховування.

9. реалізацію антилегалізаційної стратегії здійснює система управління легалізаційними ризиками банківської установи. Функціонування цієї системи передбачає врахування зовнішніх та внутрішніх чинників поширення легалізаційних процесів: зовнішні чинники - соціально-економічні умови в країні та географічні чинники, внутрішні – ефективність управління банком, вибір стратегії та методів виявлення легалізаційних ризиків.

10. у роботі розроблено алгоритм, який дозволить підвищити результативність системи управління ризиками легалізації злочинних доходів. Даний алгоритм ґрунтується на виявленні, оцінці ризиків та підборі відповідної стратегії управління легалізаційними ризиками банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко П. П., Короткевич М. Є. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: кримінально-правова характеристика. К.: Юрисконсульт, 2005. С. 29-30
2. Бойко А. О., Леонов С. В., Боженко В. В., Лучко І. В. Роль та значення Національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом в сучасних умовах розвитку фінансового ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 3 (15). С. 137-142.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) за ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. С. 6098
4. Відмивання грошей і міжнародні банки. URL: <http://voprosik.net/otmyvanie-deneg-i-mezhdunarodnye-banki>
5. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Київ: УБС НБУ, 2014. 386 с.
6. Деякі питання організації фінансового моніторингу. Постанова Кабінету міністрів України від 9 вересня 2020 р. № 850. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0_850.pdf
7. Дзедзик І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи. *Регіональна економіка*. 2008. № 4. С. 109-114.
8. Дмитров С. О., Медвідь Т. А. Новітня компонента в системі банківських ризиків. *Науково-практичний журнал Вісник Національного банку України*. 2010. № 4 (170). С. 11-14
9. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 93

10. Дудка А. Финансовый мониторинг: управление рисками отмывания денег в банке. М.: КРОКУС, 2018.
URL:<https://books.google.com.ua/books?id=&pg>
11. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / за ред. О. С. Мельничук. Т. 3. К.: Наукова думка, 1989. С. 208.
12. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2014. URL:
https://pidruchniki.com/68423/bankivska_sprava/
13. Журибіда Н. Р. Особливості формування стратегії економічної безпеки банків. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 53. С.24-30.
14. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму у 2019 році. URL:
http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2019/20191125/zvit_ukr.pdf.
15. Звіт про типології відмивання грошей 2002–2003 / FATF. Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. URL:
<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36191>
16. Колодізев О. М., Коцюба О. В. Зростання ролі банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу на етапі мінімізації ризиків відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. *Банківська справа*. 2018. № 1-2. С. 7–21.
17. Колодізев О. М., Плєскун І. В. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів» URL:
<http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19079/1.pdf>
18. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Міжнародний документ від 20.12.1988. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

19. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Міжнародний документ від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

20. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

21. Корженівський Я. В. Національна система оцінки ризиків відмивання коштів: проблеми нормативно-правового удосконалення. *Наше право*. 2014. № 3. С. 67-73.

22. Корнієнко В. М. Протидія органів внутрішніх справ легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. С. 118

23. Краліч В. Р. Фінансовий моніторинг у забезпеченні функціонування системи економічної безпеки банківських установ в Україні: автореф. дис. ... канд. ек. наук: спец. 21.04.02. Київ, 2010. 22 с.

24. Кривонос Л. В. Державне регулювання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: сучасний стан і шляхи розвитку. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2014. № 1. С. 19-25.

25. Кузьменко О. В., Бойко А. О., Полюхович В. М. Розвиток методичних засад моделювання ризику банківської установи щодо використання її послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в ході інспектування. *Економіка та держава*. 2017. № 2. С. 46-55.

26. Мироненко Н. М. Легалізація (відмивання) коштів – різні підходи до поняття: бюлетень з обміну досвідом роботи. К.: МВС України, 2001. № 136. С. 25-28.

27. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму: Міжнародний документ від 09.12.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

28. Мордань Є. Ю., Бондаренко Є. К., Кальченко Я. І., Давиденко Ю. С. Банківські ризики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: сутність, види та система управління. *Економіка та держава*. 2021. № 1. С. 115-123.
29. Омельченко О. І., Островський Д. М. Шляхи мінімізації ризиків легалізації доходів клієнтів банку. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2019. №6. С.226-239.
30. Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-osnovnih-napryamiv-rozvitku-sistemi-zapobigannya-ta-protidiyi-435-120521>
31. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>
32. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
33. Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Постанова Національного банку України від 30.06.2020 № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0090500-20#Text>
34. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. С.108-109
35. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
36. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

37. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України від 19.05.2020 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>

38. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України від 28.07.2020 № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>

39. Про затвердження Порядку організації та координації роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу: Постанова Кабінету міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 777. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2020-%D0%BF#Text>

40. Про зупинення проведення виїзних перевірок банків: Постанова Правління НБУ від 18 березня 2020 року. №34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0034500-20#Text>

41. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

42. Ризики використання готівки. Державна служба фінансового моніторингу України. 2017. URL: <https://zakon.help/article/tipologii-legalizacii-vidmivannya-dohodiv-oderzhanih/>.

43. Синяньський С. О. Удосконалення національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах посилення інтеграційних процесів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. К., 2005. С. 17

44. Словник української мови: [в 11 т.] / за ред. О. С. Мельничук. Т. 1: А. К.: Наукова думка. 1970. С. 605.

45. Столярський О. В. Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей від наркобізнесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. К., 2006. С. 20.

46. Суэтин А. Отмывание денег: угроза мировому сообществу. *Вопросы экономики*. 1999. № 12. С. 110-112.
47. Уткіна О. В. Система управління банківськими ризиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: дис. ... к-та еконо. наук: 08.00.08. ДВНЗ "Університет банківської справи". Київ, 2019. 218 с.
48. Худокормова М. І. Управління ризиками легалізації злочинних доходів як новітня вимога світової спільноти *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6. С. 226-232.
49. Чайковський Я. І. Грошовий обіг в Україні: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення організації. *Світ фінансів*. 2018. № 2(55). С.55-61.
50. Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид. К.: Либідь, 2004. С. 145
51. Bowden S. Money laundering: key issues and possible action. London: Commonwealth Secretariat, 1997. P. 7
52. Lilley P. Dirty dealing. The Untold Truth About Global Money Laundering. London: Kogan Page., 2000
53. Odeh I. A. Anti-money Laundering and Combating Terrorist Financing for Financial Institutions. Pittsburgh : Dorrance Publishing, 2010. P. 1.

ДОДАТКИ

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРІЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання «01» листопада 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	10.11.2021	
2	Написання першого розділу	30.11.2021	
3	Написання другого розділу	20.12.2021	
4	Написання третього розділу	10.01.2022	
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.01.2022	
6	Оформлення роботи	31.01.2022	

Здобувач вищої освіти

_____ КОСТИВ Степан Степанович
(підпис) (ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____ ВИСОЦЬКА Інна Борисівна
(підпис) (ПРІЗВИЩЕ та ініціали)